

**KKTC
YAKINDOĐU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TEKNİK ÜRETİCİ GÜÇLERİN HUKUKUN OLUŞUM VE
DÖNÜŞÜMÜNE ETKİLERİ**

ERKUT ZİYA SİVRİKAYA

LEFKOŞA

2017

**KKTC
YAKINDOĐU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUK ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TEKNİK ÜRETİCİ GÜÇLERİN HUKUKUN OLUŞUM VE
DÖNÜŞÜMÜNE ETKİLERİ**

**HAZIRLAYAN
ERKUT ZİYA SİVRİKAYA
20041398**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ÜMİT HASSAN**

LEFKOŞA

2017

ÖZ

Yüksek Lisans Tezi Teknik Üretici Güçlerin Hukukun Oluşum ve Dönüşümüne Etkileri

Erkut Ziya SİVRİKAYA
(12, 2017)

Bu çalışmanın Teknik üretici güçleri diğer üretici güçlerden üstün görmekte olduğu zannına kapılırsa hata edilmiş olur. Tüm üretici güçler alt yapı üst yapı kurumları arasındaki karşılıklı etkileşime eşit değerde etki etmektedir. Bu çalışmanın amacı, insanın toplumsal evrim sürecinin bazı dönemeçlerini irdeleyerek teknik üretici güçlerin hukukun oluşum ve dönüşümüne etkilerine değinmektir. Üretim biçimi ve hukuk karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirmektedir.

İnsan, varlığını sürdürme içgüdüğü ile çevre koşullarına uyum sağlamayı aşp, çevre koşullarını kendine uydurmayı başarmıştır. Elbette insanlar tüm dünyada birörnek ve hemzamanlı bir gelişim yaşamamıştır. Fakat bu çalışma insanlığı tarih boyunca belirli dönemler içerisinde incelemeyi planlamaktadır. Dolayısıyla, dönemlerin başlangıç tarihleri olarak o dönemin başlangıç gerekçesi ne ise, o gerekçenin yeryüzünde ortaya çıkışı, dönem başlangıcı olarak kabul edilecektir. Yaklaşık tarihleri verirsek günümüzden önce (G.Ö.); 8 milyon Vahşet, 2 milyon Yabanılık, 12 bin Kandaşlık, 6 bin Uygarlık dönemi olarak ayrılabilir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Hukuk, Teknik Üretici Güç, Üretici Güçler, Uygarlık, Kandaşlık, Töre, Asabiyet.

ABSTRACT

The Effects of Technical Productive Forces on Foundation and Transformation of Law

Erkut Ziya SIVRIKAYA

(12, 2017)

It would be a mistake to think that this study is accepting technical productive forces superior to other productive forces. All productive forces have an equal impact on the mutual interaction between infrastructure and superstructure. The purpose of this study is to examine the effects of technical productive forces on foundation and transformation of law while analyzing turning points of human social evolution. The mode of production and the law shape each other mutually.

Human beings can adapt to environmental conditions with instinct to maintain their existence and even turn it into its own benefit. Of course, societies around the world did not evolve simultaneously and uniformly. However, this study plans to study humanity in a certain eras throughout history. Therefore, beginning of every era would be accepted as the emergence of the reason of that era, universally. So the approximate dates of eras before present (BP); 8 million years Wildness, 2 million Savagery, 12 thousand Kinship, 6 thousand Civilization.

Keywords: State, Law, Technical Productive Force, Productive Forces, Civilization, Kinship, Tore, Asabiyyah

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında bana yardımcı olan hocalarım Prof. Dr. Ümit HASSAN, Prof. Dr. Yıldırım ULER ve Doç. Dr. Atila TÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışırken Doç. Dr. Reşat Volkan GÜNEL, Doç. Dr. Derya Aydın Okur ve Yrd. Doç. Dr. Muhammed ERDAL saatlerce tartışıp fikir alışverişinde bulunduk. Uzm. Ömer GÜMÜŞ'e de tezimin dizgi kısmında yardımı için teşekkür ederim.

Lefkoşa, 12,2017

Erkut Ziya SİVRİKAYA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ÜRETİCİ GÜÇLER	5
1.1. TEKNİK	5
1.2. COĞRAFYA	6
1.3. TARİH.....	7
1.4. İNSAN.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	10
TOPLUMSAL EVRİM	10
2.1. ZAMAN ALGISI	10
2.2. VAHŞET DÖNEMİ (G.Ö. 8 Milyon)	14
2.3. YABANILIK DÖNEMİ (G. Ö. 2 Milyon)	15
2.4. KANDAŞLIK DÖNEMİ (G. Ö. 12 Bin)	18
2.5. UYGARLIK DÖNEMİ (G. Ö. 6 Bin).....	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
HUKUK	27
3.1. HUKUKUN OLUŞUMU	27
3.1.1. Kent Devrimi	30
3.1.2. Sanayi Devrimi	33
3.1.3. Bilişim Devrimi	39
3.2. HUKUKUN DÖNÜŞÜMÜ	46
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	52

GİRİŞ

“İnsansuların (hominid) evrimleşmesinde saptamalar: İnsansuların temel evrimsel özelliği iki ayaküstünde yürüyebilme, 8-5 milyon yıl öncesi bir dönemde ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 2,5 milyon yıl önce taş alet üretimi başladı...”¹

Aristo “insan toplumsal bir hayvandır” der. Geçirdiğimiz fiziksel ve zihinsel gelişim neticesinde bu toplu(m)/(luk)² daha girift bir hal almıştır. İnsan, varlığını sürdürme içgüdüğü ile çevre koşullarına uyum sağlamayı aşır, çevre koşullarını kendine uydurmayı başarmıştır. İki ayak üzerinde yürüyen ilk vahşi insansulardan (hominidler), alet yapan yabancı insanlara (dönem boyunca Homo familyasından çeşitli türler), neolitik devrim ile üretime başlayan kandaş insandan (bu dönem ve sonrasında sadece Homo Sapiens Sapiens³), sınıflı/devletli toplum içerisinde yaşayan uygar insana geçilmiştir. Elbette insanlar tüm dünyada bir örnek ve hemzamanlı bir gelişim yaşamamıştır. İnsanlar arasındaki bu eşitsiz gelişimin farkındayız. Aynı zihinsel kapasiteye sahip bu canlının ilerleme çizgisi de aynıdır. Fark yaratan sadece insanın maddi ve manevi çevresidir. Her biri farklı dönemleri yaşamakta olan toplumlar aynı zamanlarda yaşamıştır/hatta yaşamaktadır. Fakat bu çalışma insanlığı tarih boyunca belirli dönemler içerisinde incelemeyi planlamaktadır. Dolayısıyla, dönemlerin başlangıç tarihleri olarak o dönemin başlangıç gerekçesi ne ise, o gerekçenin yeryüzünde ortaya çıkışı, dönem başlangıcı olarak kabul edilecektir. Yaklaşık tarihleri verirse günümüzden önce (G.Ö.); 8 milyon Vahşet, 2 milyon Yabanılık, 12 bin Kandaşlık, 6 bin Uygarlık dönemi olarak ayrılabilir.

¹ Roger Lewin, Modern İnsanın Kökeni, çev. Nazım Özüaydın, 12. Baskı, TÜBİTAK, Ankara 2004, s. 30.

² “Tönnies, topluluk ve toplum ayrımı ile birbiriyle temelden farklı iki toplumsal örgütlenme biçimine dikkati çekmiş...” Alaeddin Şenel, İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, 5. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1995, s. 24. Topluluk (gemeinschaft) ve toplumu (gesellschaft) birbirinden ayırdığımız halde, her ikisini de toplumsal örgütlenme biçimi olarak adlandırmaktayız. Topluluk, toplum ol(a)mayan bir toplumsal örgütlenme. Dilin sınırı, fikrimizi zorlamakta. Çalışmanın geri kalanında toplum ve topluluğu beraber kapsayan hallerde sadece toplum kelimesi kullanılacaktır.

³ Homo Sapiens Sapiens, yani modern insan yaklaşık olarak 200 bin yıl önce evrimleşmiştir fakat makalede kullandığımız dönemlerden “kandaşlık” günümüzden yaklaşık olarak 12 bin yıl önce neolitik devrimle başlamaktadır. Modern insan yabanılık döneminde Homo familyasının Homo Neanderthalensis ve Homo Floresiensis gibi diğer türleri ile beraber yeryüzünde bulunmuş, fakat kandaş ve uygar dönemde yeryüzünde Homo familyasının geriye kalan tek temsilcisidir.

Bu çalışma varlığı bir bütün olarak algılamaktadır. Varlığı bütünsel algıladığımızda, hangi mesele olursa olsun eğer bir başlangıç noktası alınacaksa bu noktanın varlığın başlangıcı olması gerekir. Evren 13.7 milyar yıl önce büyük patlama sonucu oluşmuştur⁴. Madde bu uzun süre içerisinde dönüşerek gezegenimizi ve tüm canlıları oluşturmuştur. Farklı canlı türlerinin oluşumu kadar, ilk canlının maddeden oluşumu ve bu oluşumu mümkün kılan, yaklaşık 10 milyar yılda maddenin geçirdiği dönüşüm de evrimin bir parçasıdır. Madde ve enerji yok edilemez; sadece form değiştirir. Karbon temelli yaşam formlarının var olabilmesi için öncelikle yıldızların oluşup adeta bir fırın gibi elementleri oluşturması gerekliydi. *“DNA’mızdaki nitrojen, dişlerimizdeki kalsiyum, kanımızdaki demir, elmalı turtadaki karbon, patlayan yıldızların içinde oluştu. Bizler yıldız tozundan üretildik.”*⁵ Velhasıl Tarih tekerrürden değil tekâmülden ibarettir. “Tarih”i büyük harfle yazarken anlatılmak istenen, varlığın 13.7 milyar yıllık dönüşümünün tarihidir. Evrimin bir “süreç” oluşundan ötürü yaşanan her dönemi anlamlandırabilmek gayesi ile öncesine bakma ihtiyacı duyduğumuz kaçınılmazdır. Çalışma konusunun teknik üretici güçlerin toplumsal evrime katkıları oluşu sebebiyle vahşet dönemi öncesine dahi bakarsak konu dışına taşmış olacağımız için çalışmanın başlangıç çizgisi vahşet dönemidir. Fakat çalışma konusunun dışına çıkma pahasına (ki evrimin bir süreç oluşu sebebiyle aslen konu harici hiçbir şey yoktur), atomların kendiliğinden molekülleri oluşturmakta olduğu gibi, yaşamın da karbon temelli organik moleküllerin fizik kuralları sayesinde kaçınılmaz/raslantısal⁶ birleşimi ile oluşumunu açıklayan Abiogenesis teorisi evrimi kavrayabilmemize son derece yardımcı olacaktır. Bilme arzusunun sonsuzluğu ve yaşamın maddeden ortaya çıkışını açıklayan bu teori ve de varlığı bir bütün olarak algılayışımız, bizi maddenin ortaya çıkışına hatta madde öncesine dahi sürüklemektedir.

Evrenin amacını sorgulayacak seviyeye erişmiş canlılarız. Fakat evrenin bir bilinci yoktur. Bu sebeple evrenin bir amacı da olamaz. Öyleyse bilinçsiz varlıkların amacı olamayacağı sonucuna mı erişiriz? Çaydanlığın amacı çay yapmak değil midir? Elbette çaydanlığın amacı çay yapmaktır, meğerki bilinçli varlıklar olan bizler o nesneye başka bir amaç yüklemeyelim. Bilinçli varlıklar olan bizler nesnelere bir amaç yükleyebiliriz. Bu durumda amaç için hayat şarttır. Bu çıkarım bizi “hayatın amacı

⁴ Lawrence M. Krauss, “Hiç Yoktan Bir Evren”, çev. Ebru Kılıç, Aylak Kitap, Mart 2013, s 62.

⁵ Carl Sagan, “Cosmos”, Ballantine Books, Newyork 1985, s. 141.

⁶ Bu birleşimin rastlantısal ya da kaçınılmaz olduğu çekişmesi tamamen ayrı bir tartışma konusudur.

nedir?” sorusuna yöneltilir. Bu soruya hayatın insana münhasır bir şey olmadığını gözden kaçırmadan tüm canlılar için anlam ifade edecek bir cevap vermek gerekir. O halde “tüm canlıların ortak özelliği nedir?” Varlık sürdürme. Tüm canlıların temel ihtiyacı beslenme ve üremedir. İnsan toplumsal bir hayvan olduğu için bu gerekleri beraber yerine getirmek zorundadır. Fazla indirgemeci görünebilir, fakat ilk tabular da bu meseleler üzerinedir. Nitekim Morgan da insanın ilerleme ve gelişmesinin temel nedeninin varlık sürdürme olduğu görüşündedir⁷. Tabi bu ilerleme güçsüz insanların canı pahasına değil karşılıklı yardımlaşma ile gerçekleşmiştir⁸.

Bu çalışma böylesi uzun bir süreci derinlemesine inceleme iddiasında değildir. Çalışmanın amacı, insanın toplumsal evrim sürecinin bazı dönemlerini irdeleyerek teknik üretici güçlerin hukukun oluşum ve dönüşümüne etkilerine değinmektir. Dolayısıyla dönemlerin geneli hakkında kısa bilgiler verilip önemli görülen hususlara değinilecektir.

İnsanın toplumsal evrimine dair bir model oluşturmak oldukça güçtür. Bu nedenle olabildiğince geniş bir çerçeve çizerek mümkün olduğunca az istisnaya yer bırakmak gerekir. Çalışmada bahsi geçen dönemleri tesbit etmek, bu dönemlerin içerisindeki dönemleri (aşağı/orta/yukarı) tesbit etmekte daha kolaydır. Örneğin, bir toplumun kandaşlık döneminde olduğunu tesbit etmemize yarayan kıstasları belirlemek, o toplumun kandaşlığın alt aşamasında mı yoksa orta aşamasında mı olduğunu tesbit etmemizi sağlayacak kıstasları belirlemekten çok daha zordur. Burada dikkat çeken husus bu kıstasların teknik üretici güçle olan bağlantısıdır. Morgan’ın veya Thomsen’in⁹ devirleri teknik üretici güçleri temel almaktadır. Nitekim Kıvılcımlı’nın da belirttiği gibi sosyal olaylar hiç değilse bir kerteğe dek teknikle aydınlatılabilir¹⁰.

Bu çalışmada insanın toplumsal evriminin dönemleri konusunda Morgan’ın¹¹ dönemleri esas alınmıştır. Ancak çalışmamızda insanın toplumsal evrim dönemlerine,

⁷ Lewis Henry Morgan, Eski Toplum I, çev. Ünsal Oskay, 2. Baskı, Panel Yayınevi, İstanbul1994, s. 37.

⁸Pyotr Kropotkin, “Karşılıklı Yardımlaşma”, çev. Işık Ergüden – Deniz Güneri, Kaos Yayınları, İstanbul 2001, s 78.

⁹ Christian Jürgensen Thomsen, tarihöncesini taş-bronz-demir olmak üzere üç devre ayırır. Bkz. Kasper Risbjerg Eskildsen, The Language of Objects, ISIS: Journal of the History of Science in Society. Mar 2012, Vol. 103 Issue 1, p. 24-53.

¹⁰ Hikmet Kıvılcımlı, “Tarih-Devrim-Sosyalizm”, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul 1965, s.7 - 8.

¹¹ “Bütün insan kabilelerinde uygarlık döneminden önce bir barbarlık döneminin geçirilmiş olması gibi, barbarlık döneminden önce de bir yabanıllık dönemi geçirildiğini ileri sürebilecek durumdayız.” Morgan, L. H., Eski Toplum I, s.22.

insan olmayan bir canlının başkarakteri olduğu vahşet döneminin eklemlenmesinin sebebi, insanın sosyal evrimine biyolojik evriminin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğine olan inancımızdır. Morgan, bu dönemlerin tarihleri konusunda kararsızdır fakat yabanılığın en uzun süren dönem olması gerektiğini belirtmiştir¹². Morgan bunun sebebinin insanlığın ilerlemesinde oransal hız (ratio of human progress) olduğunu belirtmektedir. Gerçekten de uygarlık kandaşlıktan, kandaşlık yabanılıktan daha kısa sürmüştür. Bu dönemlerin başına eklediğimiz vahşet dönemi aynı sebeple yabanılıktan uzun olacaktır. Bu çerçevede çalışmamız insanlık tarihini, Vahşet – Yabanılık – Kandaşlık – Uygarlık şeklinde dört dönem içerisinde ele almaktadır.

¹²“...insanın yeryüzündeki varlığını yüzbin yıllık bir süre olarak kabul edersek – ki, bu süre daha uzun da olabilir, daha kısa da – yabanilik dönemine en azından altmış bin yıllık bir süre tanımak gerektiği anlaşılmaktadır.” Morgan, L. H., Eski Toplum I, s.98.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜRETİCİ GÜÇLER

Bu çalışmanın Teknik üretici güçleri diğer üretici güçlerden üstün görmekte olduğu zannına kapılırsa hata edilmiş olur. Tüm üretici güçler alt yapı üst yapı kurumları arasındaki karşılıklı etkileşime eşit değerinde etki etmektedir. Bir üretici gücün diğerinden üstün geldiği veya toplumsal dönüşüme tek başına yön verdiği düşünülemez. Bir toplumun hukuku o toplumun üretim biçimini yansıtır. Üretim biçimi ve hukuk karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirirler.

Bu meseleyi daha anlaşılabilir hale getirmek için Roma hukukunda mal rejimini ele alalım. Roma hukukunda mallar “res mancipi” ve “res nec mancipi” olarak ikiye ayrılmakta, bu mallardan ilkinin mülkiyet devri için hususi bir usul (mancipatio) takip edilirken geri kalan malların mülkiyet devri için hususi bir usul öngörülmemektedir. Mülkiyetin devri için özel usul tespit edilmesi sebebi ile “res mancipi”nin Romalılarca “res nec mancipi”ye nazaran daha kıymetli görülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Tarım arazileri, köleler, yük hayvanları “res mancipi”dir¹³. İptidai Roma toplumu tarımsal üretime bel bağladığından, tarım için gerekli mallar kıymetli görülüp ayrı bir hukuki statü elde etmiştir. Görüldüğü gibi bir toplumun hukukunu anlayabilmek için üretim biçimini anlamak gerekir. Üretim biçimini daha iyi anlayabilmek içinse üretici güçleri kavramak gerekir. Bu temel üretici güçler Teknik, Coğrafya, Tarih ve İnsandır¹⁴.

1.1. TEKNİK

Teknik; toplumun doğayla mücadelesinde faydalandığı araçlar ve yöntemlerdir. Ateşin kullanılmaya başlaması insanı toplumsal ve biyolojik yönden ciddi ölçüde değiştirmiştir. Pişmiş et çiğ ete nazaran daha kolay sindirilmekte, elde edilen protein beyin gelişimine katkı sağlamaktadır. Pişmiş et tüketimi dişlerin, çene kaslarının ve bağırsakların küçülmesi sonucunu doğurmuştur. Fazla enerji ihtiyacı duyan beyinin gelişmesi, fazladan kalori kazanımı ve pişirme neticesi besinlerdeki bakteri miktarının azalması çocuk ölümlerini azalttığı gibi insanların ortalama yaşam sürelerini de uzatmıştır. Bu sayede toplum içerisinde tecrübeli yaşlıların artışı toplumsal

¹³ Ziya Umur, “Roma Hukuku Ders Notları”, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1999, s.407-408.

¹⁴ Kıvılcımlı, H., “Tarih-Devrim-Sosyalizm”, s. 7.

örgütlenmede büyük değişikliklere kapı aralamıştır¹⁵. Bu bakımdan ateşin keşfi aşşağı yabanılıktan, orta yabanılığa geçiş imkânı sağlamıştır. Ok ve yay kullanılmaya başlanması ise yukarı yabanılığa geçişin işaretidir. Çömlekçilik aşşağı kandaşlığın, sürü hayvanı yetiştirmek orta kandaşlığın, demircilik ise yukarı kandaşlığın başlangıcına işaret etmektedir. Görüldüğü gibi çoğu devrin başlangıcı teknik üretici güçlere dayanmaktadır.

Yabanıl insan ihtiyaç duyduğu tekniği kendisi üretmek zorundadır. Avlanmak için lazım gelen silahları kendisi üretmiş, kendi ürettiği aletlerle avını parçalamıştır. Yabanıl insan için av sadece beslenme için değil başka ihtiyaçlar için de gereklidir. Avın kürkü giyecek, kemikleri ise kimi aletler için hammadde olarak kullanılmıştır. Örneğin doymak için etini yediği hayvanın soğuktan korunmak için derisinden kürk yapmış; kürkü yaparken de aynı hayvanın kemiklerini iğne olarak kullanmıştır¹⁶. Sivriltilip şekil verilen ince kemik parçasının arka kısmına kemiği kırmadan iğne deliği açmak bu işin en zor kısmıdır. İplik olarak hayvanın bağırsakları yahut derisinden kesilecek şeritler kullanılabilir. Tekniğin böylesine grotesk dile getirilmesi mevzuun önemine dikkat çekmek içindir. Giysi diken yabanıl insan daha soğuk iklim bölgelerine ilerleyerek dünyaya yayılır. Günümüz insanı için basit gelen bu tekniklerin birer birer icat edilmesi gerekmiştir. İnsanın ilerleyişindeki oransal hız işte buradan gelir. Bilgi dağarcığımız adeta bir piramit gibi yükselmekte; geniş satha yayılan temelin inşası uzun sürerken, piramit yükseldikçe inşa hızı artmaktadır. Childe'in anlatmak istediği gibi bu süreçte insan kendini yaratmaktadır¹⁷.

1.2. COĞRAFYA

Coğrafya; toplumu fiziki olarak kuşatan maddi çevredir. Madenler, iklim, flora ve fauna gibi unsurlar coğrafya üretici güçleri teşkil eder. Coğrafya toplumların şekillenmesinde rol alan önemli bir unsurdur. İlk uygarlıklar ancak belli coğrafi koşullarda ortaya çıkabilmiştir. Mezopotamya, Mısır, Hint, Çin uygarlıklarının

¹⁵ Wrangham ve Rachel yaklaşık günümüzden 800bin yıl önce ateşin insanlar tarafından kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Bkz; Richard Wrangham, and Rachel Carmody, "Human adaptation to the control of fire", *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews* Volume 19, Issue 5, pages 187–199, September/October 2010.

¹⁶ Hoffecker iğnenin günümüzden yaklaşık otuzbeş bin yıl önce Avrasya'da icad edildiği savındadır. Bkz; John F. Hoffecker, "Innovation and technological knowledge in the Upper Paleolithic of Northern Eurasia", *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*, Volume 14, Issue 5, September/October 2005, p. 186 – 198.

¹⁷ Gordon Childe, "Kendini Yaratan İnsan", çev. Filiz Ofluoğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 2010

başlangıç noktaları nehir kenarları olmuştur. Fakat tatlı suya kolay erişim tek başına yeterli coğrafi unsur teşkil etmez, aynı zamanda kalabalık bir nüfusu besleyecek tarıma el verişli bitki ve hayvanlara sahip olmak gereklidir. Nitekim Avustralya yerlilerinin neolitik devrimi gerçekleştirememesi ve dolayısı ile uygarlığa geçememelerinin başlıca sebebi, buğday-pirinç-mısır gibi bitkilerin Avustralya’da bulunmamasından ileri gelmektedir.

Bazı coğrafya üretici güçler toplumun gelişim düzeyine paralel olarak işlevsellik kazanmaktadır¹⁸. Bu bakımdan mevcut coğrafya üretici güçlerden faydalanabilmek için teknik son derece önemlidir. Demir madeninin etkin bir coğrafya üretici güç olarak kullanılabilmesi için öncelikle demiri ergitme tekniğinin keşfedilmesi gerekmektedir. Bunun gibi uranyum madenlerinin etkin bir coğrafi üretici güç olabilmesi nükleer tekniğin keşfedilmesini gerektirmektedir.

1.3. TARİH

Tarih, toplumun manevi çevresi, adet, inanç ve görenekleridir. Kanımızca toplumsal örgütlenme ve hukuk yapısı da bu kategori içerisine dahildir. Yani ister toplum tarafından uygulanan gelenekler olsun ister devlet aygıtının zorladığı hukuk kuralları olsun, uygulanan normlar ve toplumsal yapı, üretim ilişkilerini şekillendirdiği kadar o üretim ilişkilerince de şekillenmektedir. Sanayi devrimi ile ihtiyaç duyulmayan köle emeğinin yerini ücretli işçiye bırakması gibi doğrudan teknik üretici güçlerin normlara, sınıflara ve statülere etki ettiğini görmekteyiz. Tabi tam tersi istikamette tabuların kimi teknik veya coğrafi üretici güçlerin kullanılmasını yasakladığı durumlarla da karşılaşabilmekteyiz. Bu duruma bir kabilenin, bir gölü tabu saydığı için orada avlanmamasını örnek verebiliriz. Adetlerin yavaş dönüşümü tarih üretici gücü diğer üretici güçlerin ardında bıraktığı, yani tedrici gelişmelerde hep geride kaldığı, ancak devrimler neticesinde sıçramalar sağlanabildiği gözlemlenmektedir. Bu minvalde ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunmaz¹⁹.

Bu başlık altında ele alınması gereken bir diğer unsur da dildir. İletişim kurabilmek için topluluğun üzerinde uzlaştığı simge ve anlamlar bütünü olan dil de adetler gibi zamanla değişebilir. Söz ve düşünce gibi simgesel araçların insanın manevi

¹⁸ Sedat Özkol , “Türkiye Ulaşımının Ekonomi Politikası”, İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul 1975, s. 2.

¹⁹ Mecelle-i Ahkâm-ı Adli m. 39. Günümüz Türkçesiyle; “Zamanla hükümler değişir”.

çevresinden ayrı düşünülmesi pek mümkün değildir. Hatta söz ve düşünceyi ne kadar birbirlerinden ayırabiliriz? Söz olmadan düşünebilme imkânımız nedir? Dil düşünceyi kolektifleştirir. Üreme yoluyla “gen”lerimizi aktardığımız gibi iletişim yollarıyla fikirleri yani “mem”leri²⁰ aktarabiliriz.

1.4. İNSAN

Toplumun maddi ve manevi çevresini işleyen toplu eylem gücüdür. Bu noktada Kıvılcımlı'nın insan üretici gücü olarak nitelendirdiği unsur, İbn Haldun'un asabiyet kavramı ile birebir örtüşmektedir. Nitekim Kıvılcımlı, teorisinden faydalandığı İbn Haldun'u “Darvinizmin muştulayıcısı İslâm Marksı”²¹ olarak tanıtır. Keza Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma²² kavramı da bu başlık altında incelenmelidir. Hayatın kökeninin ortak oluşu sebebiyle Kropotkinin hayvanlar âlemindeki yardımlaşma kavramı ile insanların toplumsal dayanışması arasında paralellik kurması doğaldır. Adı geçen müelliflerin farklı şekillerde ifade ettikleri bu hissiyat toplumsal devinimi ve bizatihi toplumsal bütünselliği sağlamaktadır.

*“Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere”*²³. Ulpianus hukukun prensiplerini onurlu yaşamak, başkalarına zarar vermemek, herkese hakkını vermek şeklinde tespit ederken bu dayanışmadan bahseder gibidir. Merhamet ve empati gelişmiş bir zekanın göstergesiyken, bu vasıfların yoksunluğu psikiyatride kişilik bozukluğu olarak görülmektedir. Son kertede kendisini başkaları için feda edenler tüm kültürlerde martir, şehit gibi onur ve minnetle anılır ki işte bu maneviyat asabiyeti beslemektedir. Sezarın senato merdivenlerinde topluca öldürülmesi veya hicret öncesi Muhammed'e topluca süikaste kalkışılması da aşiret asabiyetinin sebep olacağı kan davası ihtimalini ortadan kaldırmaktır. Zira uygarlık öncesi sınıfsız eşitlikçi toplumların yüksek tuttuğu bu asabiyet kan davası gibi kolektif suç ve ceza anlayışını da besler. Bu asabiyet ihlal edildiğinde en ağır cezalarla karşılaşılır. Cengiz Han, kardeşi Bekteri avını paylaşmadığı yani asabiyeti bozduğu

²⁰ Richard Dawkins, “Gen Bencildir”, (Bölüm 11, Memeler: Yeni Eşleyiciler) çev. Tuncay Bilgin – Uygur Polat, Kuzey Yayınları, İstanbul 2014, s 209

²¹ Kıvılcımlı, H., s. 60.

²² Pyotr Kropotkin, “Karşılıklı Yardımlaşma”, çev. Işık Ergüden – Deniz Güneri, Kaos Yayınları, İstanbul 2001, s. 78 - 79; “Bu kadar genel bir kurala insanlar istisna oluştursaydı, yani ortaya çıktığında silahsız bir yaratık olan insan, güvenliği ve ilerlemeyi, diğer hayvanlar gibi karşılıklı yardımlaşmada değil, türün çıkarlarını dikkate almadan, şahsi çıkarları için dizginsiz bir rekabette bulunmuş olsaydı, bu, bizim doğa hakkında bildiğimiz her şeyin zıddı olurdu.”

²³ Corpus Iuris Civilis, Institutiones, Başlık 1, m. 3.

için öldürür²⁴. Bu kadim dayanışma normu modern hukukta, yardım ve bildirim yükümlülüğü, yardım nafakası, bakma yükümlülüğü gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

²⁴ “Moğolların Gizli Tarihi”, çev. Ahmet Temir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986 Ankara, s.27

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL EVRİM

2.1. ZAMAN ALGISI

“İnsan bir yerde doğdu mu oralı olmuyor, o zamanlı oluyor daha çok. Memleketi o zaman oluyor. Doğduğumuz büyüdüğümüz şehirdeki bütün değişimleri hüznle kaydetmemizin nedeni bu. Hüznlenmek için illa somut bir yıkıma da gerek yok. “Eskiden bu okulun kapısı paslıydı ne güzel,” diye üzüldüğüm de olur. Konu, doğduğumuz yerin mazisi olunca asla vazgeçemeyeceğimiz takıntılar var çünkü. Renkler var, sesler var, kokular var, binlerce ıvır zıvır var. İnsan zamanını durdurmak istediği yere aittir.”²⁵

İnsanlık tarihi gibi geniş bir zamanı ele alırken algımız bizi yanıltabilir. Dolayısıyla dönemleri incelemeye geçmeden evvel zaman algısına eğilmemiz gerekir. Zaman göreceli bir kavramdır. Burada görecelilikten kasıt, Einstein’ın görecelilik kuramındaki gibi cisimlerin hızlarının artmasıyla zamanın bu cisimler için yavaşlayacağı ve cisim ışık hızına ulaştığında zamanın bu cisim için duracağı değil, kişilerin algısına göre zamanın görece oluşu ya da olayların sürelerinin birbirlerine nisbetini algılayışımızdır. Tarih olduğu gibi kesintisiz bir süreçtir. Fakat insanın zaman algısı, zamanı ölçeklendirmesi bambaşkadır. Tekrarlamak pahasına, varlığı bütünsel algıyorsak, başlangıç noktası varlığın başlangıcı olmalıdır. Şu an Evren 13.72 milyar yaşında. Madde bu uzun süre içerisinde dönüşerek gezegenimizi ve tüm canlıları oluşturdu. Farklı canlı türlerinin oluşumu kadar, ilk canlının maddeden oluşumu ve bu oluşumu mümkün kılan, yaklaşık on milyar yıllık süreç de, maddenin geçirdiği dönüşüm de evrimin bir parçası. Tarih’i büyük harfle yazarken anlatılmak istenen, varlığın 13.72 milyar yıllık dönüşümünün tarihidir. Tarihin gayesi geçmişte olmuş olayları sıralamak değil, kavrayışımızı kolaylaştırmak için olayların nedenselliğini açıklamaktır. Tarihi daha kolay kavrayabilmek için dönemlere ayırır, başlangıç ve bitiş noktaları belirleriz. Bu dönemler kimimiz için uzun, kimimiz için kısa, kimimiz için yakın, kimimiz için uzak olabilir. Mesela, yüz yıl öncesi çok uzak bir tarih midir? Bin yıl? Bir milyon yıl? 13.72 milyar yıl? İnsan kendi hayatıyla mukayese ettiğinde 1 yıl hatta 6 ay bile uzun bir dönem gibi görünebilir. Dışarıdaki süreleri kafamızın içindeki

²⁵ Emrah Serbes, “hikâyem paramparça”, İletişim Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2012, s. 40.

sürelerle karşılaştırıp uzun ya da kısa buluruz. Eğer bir devletin ömrü için kafanızda 600 yıllık Osmanlıyı kıstas alırsanız, 2100 yıllık Roma uzun, 69 yıllık Sovyetler Birliği ise kısa ömürlüdür. Ya da Fransa Kralı XIV. Louis'nin 72 yıllık iktidarına karşılık Sultan V. Murad 93 gün hüküm sürmüştür. Veyahut geleceğe bakalım. İleri sürülen bir teoriye göre 5 milyar yıl içerisinde güneşimiz sönecek, 2 trilyon yıl sonra evrenin genişlemesiyle diğer tüm yıldızlar görülemeyecek kadar uzaklaşacak ve içinde bulunduğumuz galaksi uzay boşluğunda yalnız kalacaktır.²⁶ Evet, 2 trilyon yıl gerçekten uzun bir süre, fakat eskiden evreni sonsuz zannederdik sonsuzluğun yanında 2 trilyon önemsiz kalıyor, olayların sürelerinin birbirlerine nispeti ile göreceliliğinden kasıt budur. Aslında zamanın kişilere göre görece oluşu da böyledir. Algı eşiklerimizin ötesindeki değerler bizlere manasız gelir, ancak algımızı yeniden kalibreledirebilirsek bir mana kazanırlar²⁷. Pazarda elimize aldığımız bir karpuzun yaklaşık ağırlığını tahmin edebiliriz. 5 kg çoğu insan için anlaşılabilir bir ağırlıktır, peki ya 56 ton ya da 150 gros ton? 10 cm veya 350 mt'yi kolayca algılayabiliriz, peki 40.000 km ya da 2 ışık yılı mesafeyi? Zaman algımız da böyledir. Childe'nin da belirttiği gibi çoğumuz için bir yıl çok uzun bir süredir, oysa insanlık tarihi binlerce yılla ölçülen bir süreçte oluşmuştur.²⁸

İnsanlığın gelişimi ilerledikçe ivme kazanmakta, gelişim aşamaları daha hızlı aşılmakta. Adeta üst üste yerleşerek büyük resifler oluşturan mercanlar gibi. Paleolitik çağ yaklaşık olarak günümüzden 2 milyon önce başlar, yani yaklaşık olarak 2 milyon yıl önce insan taştan aletler yapmaya başlamıştır. Neolitik devrim olarak adlandırılan, insanın bitki ve hayvanları ehlileştirerek yerleşmesi ve üretime başlaması ise yaklaşık 12 bin yıl öncedir. Sanayi devrimine (18. yy) kadar üretimde sadece insan ve hayvan gücünden yararlanılmıştır. 1903 yılında uçağı bulan insan sadece 62 yıl sonra uzaya çıkmıştır. İlerleme hızındaki artış baş döndürücüdür.

“Doğal akıllarımız sadece belirli hızlarda meydana gelen değişikliklerle başa çıkabilecek biçimde donatılmıştır. Daha hızlı ya da daha yavaş gelişen olaylar,

²⁶ Krauss, s.131.

²⁷ Milyon, milyar, trilyon, katrilyon esasen Türkçe değildir. Dokuz, doksan, yüz, bin ise Türkçedir. Öz-Türkçe en fazla 999.999'a kadar sayabiliriz. Eski Türkler milyon gibi büyük sayılara ihtiyaç duymadıklarından isimlendirmemiş, akıllarına dahi getirmemiştir. Bir ölçeği algılamak biraz da ihtiyaçlarla ilgilidir.

²⁸ Childe, G., s. 35.

bizim için görülemez niteliktedir. Bizim normal hızımızı kollayan bu eğilime, zaman ölçeği şovenizmi denilebilir.”²⁹

Bunun üzerine insanın psişik birliğine değinmek gerekir. İnsan aklı her yerde ve zamanda aynıdır, ancak Adolf Bastian burada *elementargedanken* ve *völkergedanken* ayrımına gider. *Elementargedanken* yani temeldüşünüş insanın psişik birliğini oluşturan temel zihinsel ilkelerdir. *Völkergedanken* yani kültürel düşünüş ise yerel ve tarihsel olarak fark yaratan zihinsel ilkelerdir.³⁰ Esasen insan olmaktan ötürü neolitik devir Mezopotamya’sında yaşamış bir çiftçi ile ortaçağ Avrupa’sında yaşamış bir demirci ya da günümüz İstanbul’unda yaşamakta olan bir bilgisayar mühendisi arasında fark yoktur. Zihinsel kavrayış, akıl yürütme açısından bunlar aynıdır. Aralarındaki fark içinde buldukları kültür dairesinin onlara aşıladıklarıdır. Farklı kültür daireleri birbirleri ile etkileşim içinde olmuş ve birbirlerinden pek çok şey devralmıştır. Fakat diğerlerinden yalıtılmış kültür dairelerinin de benzer sonuçlara vardıkları görülmektedir. İnsanlık tüm dünyada bir örnek ve hemzamanlı bir gelişim yaşamamıştır. İnsanlar arasındaki bu eşitsiz gelişimin farkındayız. Her biri farklı devirleri yaşamakta olan toplumlar aynı zamanlarda yaşamıştır/hatta yaşamaktadır. 03/02/2011 tarihinde Brezilya Milli Kızıldereli Fonu (FUNAI) müfettişi Jose Carlos Meirelles beraberindeki BBC ekibi Peru-Brezilya sınırında daha önce uygar dünya ile temas etmemiş bir kabilenin havadan videosunu çekerken yerliler ilk defa gördükleri uçağı okla vurmaya çalışmaktaydılar.³¹ Doğrudan temas kurulmadığı için bu kabile hakkında fazla bilgi sahibi değiliz³². Benzer bir başka kabile Hint Okyanusunda Kuzey Sentinel adasında yaşamını sürdürmektedir. Adaya gelen yabancılara karşı saldırgan bir tutum sergileyen yerliler sebebiyle Hindistan hükümeti ada çevresinde bir hat oluşturmuş ve adaya girilmesini yasaklamıştır³³.

Bu etkileşim ve yalıtılmışlık konusuna bir örnek vermek gerekirse, Morgan’ın barbarlık devri³⁴ başlangıcı için kıstas aldığı çömlekçiliğe değinmek gerekir.

²⁹ Daniel C. Dennett, “Aklın Türleri”, çev. Handan Balkara, Varlık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 158.

³⁰ Sibel Özbudun - Balkı Şafak - N. Serpil Altuntek, “Antropoloji, Kuramlar/Kuramcılar”, Dipnot Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2006, s. 68.

³¹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-12360013> E.T. 02.07.2014.

³² Bu kabile üyeleri bölgede çalışmakta olan madencilerin saldırısına uğramıştır. <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/brazil-police-amazon-tribe-kill-gold-miners-uncontacted-massacre-chopped-up-a7944776.html> E. T. 09.11.2017.

³³ The Andaman and Nicobar Islands (Protection of Aboriginal Tribes) Regulation No.3 of 1956

³⁴ Çalışmamızda bu devir Kandaşlık olarak anılmaktadır.

Anadolu'da bulunan çömlüklerin Doğu Avrupa'dakileri etkiledikleri muhtemel fakat Polinezya'ya çömlüğün keşfinden önce yerleşip yalıtılmış Polinezyalıların çömlük fikrini nereden buldukları ya da kil bulamadıkları adalarında ahşap/kabuk kap kullanmaları coğrafyasına uygun teknik geliştiren insanın zekâsını gösterir³⁵. Yine birbirinden yalıtılmış Orta Amerikalılar ve Mısırlılar yüksek dini yapılar inşa ederken benzer bir mimari teknik kullanırlar. Teknik imkânları çerçevesinde piramitten daha yüksek yapı inşa edebilmeleri mümkün görülmemektedir. Ağır yapı malzemeleri kullanan bu insanlar elbette zeminden zirveye doğru daralan bir yapı inşa etmek zorundadır. Bastian'ın teorisinden etkilenen Carl Jung benzer durumlarda benzer çözümler bulan insanın zihninde belirli arketipler bulunduğunu ve bu arketiplerin Kollektives Unbewusstes (Kolektif Bilinçdışı) temelli olduğunu iddia eder³⁶. Zihne kodlanmış fikirlerin aktarımından ziyade, kodlananın mantık olması daha muhtemel görünmektedir. Böylece benzer girdilerden benzer neticeler alınabilir. Bu halde zihin bir tabula rasa değildir. Dil öğrenebilme yetisine imkân sağlayacak bir evrensel dil bilgisi³⁷ zihinde yer almalıdır. Tıpkı adalet ve estetik duygularının zihinde yer aldığı gibi. Psikolojimizin beynimizdeki biyokimyasal süreçlere dayandığını göz önünde bulundurursak anatomik olarak aynı olan insanların zihinsel işleyiş süreçlerinin de aynı olması kaçınılmazdır.

Genlerimiz, salgıladığımız hormonlar ve nörokimyamız davranışlarımızı etkiler. Örneğin; Williams sendromu bazı kromozomlardaki genetik eksikliklerden kaynaklanır ve bu dertten muzdarip insanlar kalp sorunları gibi fiziksel güçlükler yaşamakla kalmaz sosyal problemlerle de karşılaşır. Williamslılar herkese karşı fazla samimi, çok dost canlısı ve güler yüzlüdür. Herkese çabucak güven duyduklarından veya fazla samimiyetten sağlıklı sosyal ilişkiler kurmakta zorlanırlar³⁸. Veya 1848'de

³⁵ Morgan, L. H., s. 49

³⁶ "Tüm insan eylemlerinde a priori bir faktör vardır, bu da, psikenin doğuştan gelen, bu nedenle de, bilinçöncesi ve bilinçdışı olan bireysel yapısıdır. Bilinçöncesi psike, örneğin yeni doğmuş bir bebeğinki, uygun koşullar sağlandığı takdirde her şeyin doldurulabileceği boş bir levha değildir. İnsanın diğer canlılardan farklı olmadığı, her hayvan gibi onun da önceden biçimlenmiş, türüne uygun bir psike'ye sahip olduğu varsayımından yola çıkmak durumundayız. Bu saptamanın boyutlarını küçümsememek gerekir, zira bunun anlamı, bilinçdışı olsa da, aktif, yani canlı yapı ve biçimlerin, Platoncu anlamda idea'ların her psike'de olduğu ve bunların düşüncelerimizi, duygularımızı ve eylemlerimizi içgüdüsel olarak önceden biçimlendirdiği ve etkilediğidir." Carl Gustav Jung, "Dört Arketip", çev. Zehra Aksu Yılmaz, Metis Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 19 -21.

³⁷ Noam Chomsky, "Bilgi Sorunları ve Dil", çev. Veysel Kılıç, bgst Yayınları, İstanbul 2009, s. 77

³⁸ Bkz; Angela Gosch, Rainer Pankau "Personality characteristics and behaviour problems in individuals of different ages with Williams syndrome" *Developmental Medicine & Child Neurology*, 1997, 39, s. 527-533.

iş kazası sonucu beyninin bir kısmını kaybeden Phineas Gage çevresindekilerin iddiasına göre başka bir insana dönüşür³⁹. Phineas'ın geçirdiği kaza fiziksel-biyolojik durumun psikolojik duruma yansımalarını gösteren bir vaka olarak tıp tarihine geçmiştir. Elbette beynin önemi asırlardır bilinmekteydi. Bu nedenle Michelangelo da meşhur tablosu “Âdemin Yaratılışı”nda Tanrı ve çevresindeki melekleri beyin şeklinde resmetmişti. Phineas vakası beynin belirli bölgelerinin farklı işlevler üstlendiğini kavramamıza yardımcı olmuştur. Sosyal örgütlenmemiz, psikolojimize; psikolojimiz ise biyolojimize dayanmaktadır. Carl Jung'un iddia ettiği kolektif bilinçdışına sahibizdir belki de.

2.2. VAHŞET DÖNEMİ (G.Ö. 8 Milyon)

Afrika kıtasında yaklaşık on milyon yıl önce sona eren tektonik hareketler neticesinde Türkiye'den Mozambik'e kadar uzanan Büyük Çöküntü Vadisi (The Great Rift Valley) oluşur. Değişen bölge iklimi, flora ve faunayı da etkiler. Uyum sağlayanlar değişirken, bu duruma uyum sağlayamayan türler ise yok olur. Birbirinden uzaklaşan besin alanlarına iki ayak üzerinde yürüyerek ulaşan ilk insansı canlılar bu bölgede evrimleşir⁴⁰.

“İnsan” vahşet ve yabanıllık dönemi boyunca doğaya uyum sağlayarak yaşamını sürdürmüştür. Burada gördüğümüz gibi nasıl Afrika kıtasının değişimi insansuların evrimini sağladı ise, “insan” doğaya hükmedene kadar, doğadan gelen böylesi dış etkiler “insanın” gelişimini itecekti. Bununla beraber doğanın vahşet dönemi “İnsan” üzerindeki etkilerini coğrafya üretici güç olarak yorumlamamız pek mümkün değildir. Daha önce belirttiğimiz gibi vahşet dönemi insanla değil insansı canlılarla karşılaşmaktayız. Bu canlıları coğrafya üretici güçlerden biri olan faunadan ayırt edemeyiz. Bu dönem boyunca varlığını sürdüren insansular (Hominidler) tamamen vahşi bir yaşam sürdüler. Küçük bir beyin hacmine sahiptiler, çene kemiklerinin kafataslarına oranla oldukça büyük oluşu hemen dikkat çeker. Kemikleri günümüz insanına oranla daha büyük ve ağırdı. Elbette bu iskelet yapısına uygun kaslı bir vücut

³⁹ Bkz; “An Odd Kind of Fame: Stories of Phineas Gage” Yazar: Malcolm Macmillan, MIT Press, Massachusetts 2000, s. 279

⁴⁰ Roger Lewin, Modern İnsanın kökeni, çev. Nazım Özüaydın, 12. Baskı, TÜBİTAK, Ankara 2004, s. 14 – 30.

yapısına sahiptiler. İki ayak üzerinde yürüyebildiklerini anatomik yapılarından, tükettikleri besinleri ise diş yapılarından anlayabilmekteyiz⁴¹.

Vahşi insansılar yiyecek depolama bilgisine sahip olmadıklarından Vahşet dönemi elden ağza “ekonomi” söz konusudur. Alet yapamaları da insansılar tıpkı günümüz primatlarının yaptığı gibi çevrelerinde buldukları malzemeleri belli amaçlar için kullanmış olabilirler. Örneğin, şempanzeler ince ağaç dallarını termitleri yuvalarından çıkartmak için ya da goriller büyük yaprakları kendilerine yuva yapmak için kullanırlar. Stanley Kubrick, “2001: A Space Odyssey” adlı filminin başlangıç kısmında ilk alet (kemikten sopa) kullanan “insan(sı)”nın kullan(a)mayan “insan(sı)lar” üzerindeki tahakkümünü karikatürize etmişti. Acaba beş milyon yıllık vahşet döneminde bu kurgusal olay gerçekleşmiş midir?

2.3. YABANILLIK DÖNEMİ (G. Ö. 2 Milyon)

İnsanı insan yapan meziyetlerin oluşumu ile yabanılık dönemi başlar. Zaten vahşet dönemini İnsansı canlıların (hominidler) dönemi olarak ayırmıştık⁴². Çalışmada tespit edilen bu dönem Paleolitik çağ (yontma taş devri) ve pleistosen çağ (buzul çağ) ile örtüşmektedir. İri beyinli, küçük avurt dişli, iki ayak üzerinde yürüyen, alet yapabilen, çok büyük ihtimalle konuşan insan (Homo) yaklaşık 2,5 milyon yıl önce evrimleşti. İnsansılara göre daha ince uzun vücutluydular, ayrıca erkek ve dişiler arasındaki boyut farkı da oldukça azalmıştı.

“Homo dışında, ilk insansıların tümünün ortalama boy uzunluklarına ilişkin hesaplamalar 1,72 metre dolaylarında birleşmektedir. Ancak, vücut boyları açısından, erkeklerle dişiler arasında büyük bir farklılık (eşeyssel dimorfizm) gözleniyordu. Australopithecus erkekleri, dişilerinin iki katı ağırlığında olabiliyordu; bu, eş bulabilmek için erkekler arasında yoğun yarışmanın yaşandığı primatlarla diğer memeliler arasında ortak bir özellikti. Örneğin, erişkin goriller 175 kg ağırlığındadır (dişilerin ağırlığı 100 kg'nin altındadır). Bu ağırlıktaki bir erkek goril erişkin dişilerden oluşan 'haremini' olası rakiplere karşı koruyabilir. Homo fosilleri bulunduğunda ortalama boy uzunluğu

⁴¹ Lewin, R., s. 14 – 30.

⁴² Fakat bu adlandırma okuyucuyu yanıltmasın. Hominid/İnsansı çağının bitişi ile kast ettiğimiz, Hominidlerin yok oluşu değil, Hominid familyasının alt türü olan Homo/İnsan'ın ortaya çıkışıdır. Homo, Goril ve Pan, Hominid familyasının alt türleri olarak varlıklarını günümüzde devam ettirmektedir.

15cm kadar artmaktadır. Ayrıca, dişilerine göre iki kat daha iri gövdeli olan Australopithecus'un tersine, Homo erkekleri dişilerinden yalnızca %20 oranında daha iriydiler (Bugünkü insanda gözlenenden çok büyük olmayan bir farklılık). Eşeyssel dimorfizm'de böylesine bir değişiklik, erkekler arasında yoğun cinsel rekabet biçiminde yansıyan bir toplumsal sistemden, eşleşebilmek çabasıyla erkeklerin bir dişi grubunu paylaştıkları dolayısıyla da onları ortaklaşa savundukları bir sisteme geçiş biçiminde yorumlanabilir. Şempanzelerde bu tür bir sistem söz konusudur; bunların eşeyssel dimorfizmi de % 20 dolaylarındadır".⁴³

Elbetteki insanlar şempanzelerle veyahut bonobolarla her açıdan benzetilemez, fakat eşeyssel dimorfizmin primatların örgütlenmesinde yarattığı farklılıklar da gözardı edilmemeli. Çeşitli primat türlerinin sosyal örgütlenmelerini inceleyen Frans de Waal, erkeklerinin dişilerden daha iri olduğu gorillerdeki sosyal örgütlenmenin poligaminin tipik örneğini teşkil ettiğini, eşitlikçi yapıdaki bonoboların dişilerinin erkeklerinden daha küçük olmalarına rağmen dominant olduklarını, erkek bonoboların statülerinin annelerinin pozisyonuna bağlı olduğunu belirtir⁴⁴. Kongo nehri anaerkil bonobo ve ataerkil şempanzeleri birbirinden ayırır. Kuzey havzasında yaşayan şempanzeler çevrelerini gorillerle paylaştıklarından orman tabanı onlar için güvenilir değildir. Bu kısıtlılık şempanzeleri besin kaynakları için rekabetçi bir yapıya iter. Gorillerin bulunmadığı güney havzasındaki bonobolarsa, şempanzelere göre avantajlı konumdadır.

Mücadeleci ortamın ataerkilliğe yol açtığı savı bir an için ciddiye alınırsa, şempanzenin goril karşısında yaşadığı çaresizliği insan zekâsı sayesinde hiçbir canlıya karşı yaşamayacağı için bonobolara daha benzer bir konumda olmaları gerekir. Ayrıca eşeyssel dimorfizmdeki azalma (seksüel dimorfizm olarak da bilinir) ile bir dişi grubunu savunan erkekler bizi grup evliliğine yönlendirebilir. Grup evliliğinde çocuğun babası bilinemeyeceğinden soy çizgisi ancak ana üzerinden takip edilebilir. Ancak mesele babanın bilinmezliği değil,⁴⁵ kan bağının yani birlikteliğin yani örgütlenmenin,

⁴³ Lewin, R., s. 35.

⁴⁴ Frans B. M. de Waal, Bonobo Sex and Society, Scientific American, Vol. 272, Issue 3, March 1995, p. 58 – 64.

⁴⁵ "Anahanlığın öncelikli olduğu yolundaki teorik görüş (A), -sırf- ana soy çizgisine dayanmaz. Bu görüşe nazarana ana soy çizgisi, yani, akrabalığın ana tarafından belirlenişi ve soy çizgisinin böylece oluşması anahanlığın belirtisi ve bir işleyiş biçimidir." Ümit Hassan, Evrim Teorisi ve Anahanlık Tartışmaları, AÜSBFD, C. XXXIX, S. 1 - 4, Ocak-Aralık 1984, s.157 - 166.

asabiyetin ana tarafında olmasıdır. Bir erkek bonobo bir dişi bonoboyu alt edebilirken tüm sürüye karşı duramayacağından erkeklere nazaran ufak kalan dişi bonobolar sürü içerisinde hâkim konumdadır. Bu durum anaerkilliğin tüm insanlar için öncelikli olduğu iddiasını destekler. Ataerkilliğin önce geldiği iddiasını kabul edebilmemiz için insansılar ile insanlar arasındaki eşeysel dimorfizm farkını görmezden gelmemiz gerekir.

Canlıların üreme stratejileri, karakteristik özelliklerini şekillendirir. Dişi bu birleşmelerde erkeğe nazaran daha büyük bir biyolojik yatırım yapar. Yumurta, sperm üretmekten daha masraflıdır ki döllenme sonrası çocuk annenin bedeninden beslenerek gelişir. Bu keyfiyet dişileri eş konusunda seçici, erkekleri ise rekabetçi olmaya iter. Aynı sebepten ataerkillik mücadelecilik, anaerkillik uzlaşmacıdır. Üreme açısından daha az yatırım yapan erkek riskleri göze alabilirken daha büyük yükümlülük altına giren dişiler riskleri olabildiğince düşük tutma eğiliminde olacaktır. İnsansılardan insana geçişle eşeysel dimorfizm oranı azalarak sürü birlikteliği kuvvetlenirken, ensest yaşağı gibi ilk tabular cinsellik ve dolayısıyla toplumsal yapılanmayı şekillendirir⁴⁶. İnsan olmak bir bakıma, birlikte yaşadığı toplum içerisinde bu tabulara uyarak dürtülerine hâkim olmaktır. İlk tabuların ensest üzerine olması, ensest çekingenliğinin doğal ve evrensel olduğunun bir göstergesidir. Freud'un oedipus kompleksi ve kurban - baba özdeşleştirilmesi ile ensest tabusuna yaklaşımı ensest yaşağını kültürün başlangıç noktasına yerleştirir⁴⁷. Oysa ensest, yavrularda genetik bozukluklara sebep olduğundan memeli hayvanlar ensestten kaçınma amacıyla farklı stratejiler geliştirmiştir. İnsan bu kuralları bularak kültürü yaratmamış, dil ve iletişim kabiliyetindeki artış sayesinde bu kuralları daha sistematik hale getirerek toplumsal örgütlenmesini geliştirmiştir. Oedipus kompleksi ve Westermarck etkisi⁴⁸ arasındaki tartışma buradan ileri gelir. Akrabalık temelli bu ilk örgütlenmelerde toplumun varlığı bireyden üstündür. Şenel bu durumu “farklılaşmamış toplum” ve “farklılaşmış

⁴⁶ İnsan kardeşiyle evlenilebilir mi? Sorusuna kandaş kabile üyesi öfkeyle cevap verir; “Kız kardeşinle evleneceksin demek, sen çıldırdın mı be adam, bir enişten olsun istemiyor musun? Sen bir başkasının kız kardeşini alınca, bir başkası da senin kız kardeşinle evlenince, iki akraba birden kazanmış olacağını göremiyor musun? Kendi kız kardeşinle evlenirsen akrabasız kalmayacak mısın? Kiminle ava çıkacak, kiminle ekini kaldıracak, kimin evine konuk olacaksın?”. Cahit Can, “Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar”, Seçkin yayıncılık, Ankara 2002, s.82.

⁴⁷ Sigmund Freud, “Totem ve Tabu”, İlya Yayınevi, 2. Baskı, İzmir 2003, s. 242-247.

⁴⁸ Edward Westermarck, yakın çevrede yetişen insanların karşılıklı cinsel çekim duymayacakları iddiasındadır. İsrail kibutzlarında aralarında kan bağı olmayan fakat birlikte büyüyen insanlar arasında da böyle bir cinsel çekim olmadığı gözlemlenmiştir. Bkz; Shepher, J. (1971). Mate Selection Among Second Generation Kibbutz Adolescents and Adults: Incest Avoidance and Negative Imprinting. Archives of Sexual Behavior, 1, s. 293 - 307.

toplum” ikilisi ile açıklar. Yani ilkel toplumda bireylerin değil topluluğun bir adı vardır, henüz bir farklılaşma mevcut değildir. Sümer krallığının ele geçiren Gutium şefi, Libyalı Atarantlar, hatta Tivratta anlatılan ilk adam adsızdır⁴⁹. Soyut (simge-dil) ve somut (taş aletler) araçların üretimine yeni başlandığı devirdir bu. Bu açıdan baktığımızda ensestten kaçınmak değil, ensest yapmak bir kültürel icattır. Mısır firavunları tanrı olduklarına, Habsburglar soylu olduklarına, feodal toplumun toprak sahipleriye mallarının bölünmemesi gerektiğine inandıkları için akraba evliliğini desteklemiştir. Freud’un kültürün başlangıcını ensest yaşama dayandıran bu teorisi herhangi bir saha araştırmasına dayanmaksızın ezeli gürhunun totem yemeği, ya da kovulmuş oğullar mitosunu tüm insanlığa mal ederek bilimsellikten uzaklaşır⁵⁰.

Henüz doğaya yabancılaşmamış bu insanlar çevrelerine karşı hayvanlar kadar çaresiz değillerdir elbette. Değişen besin kaynakları ve iklime uyum sağlayamayan hayvanların soyu tükenirken, insan aklın yardımıyla her tür coğrafya üretici güce adapte olmuştur. Elden ağza “ekonomi” söz konusudur fakat Sahlins’in anlatımına göre çevresine adapte olabilen ilkel insan sefalet çekmemektedir. Mülk bilinci gelişemez çünkü hareketlilik ve mülk birbiriyle çelişmektedir⁵¹. Yılın hangi dönemi nerede ne tür kaynaklara ulaşabileceğini bilen bu küçük takımlar sürekli hareket halindedir. Herkes ihtiyaç duyulan aletleri çevrelerinde kolayca ve bolca bulunan malzemelerden üretebilmekte veya ödünç alabilmektedir. Bu halde bu mallar üzerinde mülkiyet duygusu gelişmemektedir. Nitekim fazla şeye sahip olmak, sürekli hareket halinde olunması sebebiyle arzu edilmez. Bu keyfiyet teknik üretici güçlerin gelişimini son derece yavaşlatır. Dönem içerisinde geliştirilen tekniğe yakından bakacak olursak ateşin keşfi aşağı yabanılıktan, orta yabanılığa geçiş imkânı sağlamıştır. Ok ve yay kullanılmaya başlanması ise yukarı yabanılığa geçişin işaretidir.

2.4. KANDAŞLIK DÖNEMİ (G. Ö. 12 Bin)

Morgan’ın “Barbarlık” olarak adlandırdığı dönem bu çalışmada “Kandaşlık” olarak anılmaktadır. Barbar sözünün mucidi antik Yunan toplumudur. Antik Yunanlılara göre ne söylediği anlaşılmasın bar-bar bağırarak yabancılara barbardır⁵². Fakat zamanla bu söz

⁴⁹ Alâeddin Şenel, “İlkel Toplulukluktan Uygar Topluma”, Bilim ve Sanat Yayınları, 5. Baskı, Ankara 1995, s.24.

⁵⁰ Freud, S, s.241-242.

⁵¹ Marshall Sahlins, “Taş Devri Ekonomisi”, çev. Taylan Doğan – Şirin Özgün, bgst Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 22 - 24.

⁵² TDK Türkçe Sözlük, 9. Baskı, Ankara, 1998

kaba, saldırgan, canı gibi anlamlar kazanmıştır. Her ne kadar Morgan bu terimi pejoratif manada değil uygarlık öncesi toplum manasında kullanmış olsa da barbar yerine kandaş adını kullanmak daha sağlıklı olacaktır. Elbette Kandaşlık terimi de bazı karışıklıklara sebep olabilir. Nitekim kandaşlık ‘barbar’ ve hatta ‘barbar’ öncesi toplulukların örgütlenme şeklidir. Fakat neolitik devir insanın kalabalıklaşan ve dolayısıyla karmaşıklaşan soy örgütlenmesi, yabanılık devrinden daha sistematik olması sebebiyle neolitik devir insanını kandaşlık dönemi başlığı altında incelenmesinin uygun olacağı anlaşılır.

Morgan’a göre çömlekçilik aşağı barbarlığın, sürü hayvanı yetiştirmek orta barbarlığın, demircilik ise yukarı barbarlığın başlangıcına işaret etmektedir.⁵³ Burada çömlekçilik bir yerleşiklik göstergesidir ki yerleşebilmek için o yerde güvenilir bir besin kaynağına ihtiyaç duyulur. Nihayet neolitik devrimle nişastalı bitkilerin yetiştirilmesi sayesinde insanlar yerleşmeye ve çoğalmaya başlamıştır. Neolitik devrimin sağladığı imkân sayesinde çoğalan insan artık biriktirme ve birbirini sömürme yolunda ilk adımı atar. Yabanılık dönemi insanı tüketebileceği kadar besin toplaması sebebi ile kölelik nedir bilmez. Tabi bu sınıfsal farklılaşma Kandaşlık evresine geçilmesi ile hemen başlamayacak Uygarlık evresine geçerken yaşanan bir süreç olarak karşımıza çıkacaktır. Buzul çağından holosen çağa geçiş ile insanın tarıma başlaması coğrafya üretici gücün etkisini göstermektedir.

Yabanıl dönemin küçük insan toplulukları birbirleri ile sık karşılaşmaz ve nadiren çatışırdı. Talheim ölüm çukuru erken neolitik devir insanın savaşa başladığını bize gösterir.⁵⁴ Okla vurularak veya sopalarla dövülerek öldürülen 34 kişinin cesedi 3 metre genişliğinde bir çukura atılmıştır Talheimda. Kalabalıklaşan insan toplulukları kıt kaynaklar için birbirlerine karşı mücadeleye başlamaktadır. Küçük avcı toplayıcı takımlar arasında böyle kanlı mücadeleler pek beklenemez, çünkü böylesi bir mücadele sonucu elde edilecek kazanç riske edilecek kayıplarla karşılaştırıldığında küçüktür. Fakat neolitik devrim sayesinde biriktirebilen gıdalar çatışmaları riske girmeye değer hale getirmiştir. Diğer insan toplulukları ile mücadele eden Kandaş dönem insanı kendi topluluğu içerisinde eşitlikçi bir yapıya sahiptir. Arkeologların

⁵³ Morgan, L. H., s. 69. Morganın söz konusu dönemleştirmesinin ölçütleri, 19. Yüzyılın etnograf-etnolog’ları tarafından metodik bir eleştiriye tabi tutulmadıysa da, 20. Yüzyılın bazı antropoloji okulları tarafından eleştirilmiştir. Ancak, hemen bütün kayda değer antropologlar, Morgan’ın asıl vurguladığı ve temel öneme sahip tarih-süreçsellik anlayışının önemine değinmişlerdir.

⁵⁴ Neil Faulkner, “Marxist Dünya Tarihi”, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul 2013, s. 31.

Linearbandkeramik kültürü diye adlandırdığı neolitik dönem çiftçileri birlikte inşa ettikleri uzun evlerde beraber yaşamaktaydı.⁵⁵ Bu uzun evler bize Morganın yakından tanıdığı İrakuaların uzun evlerini hatırlatır. Çatalhöyük evleri de bu uzun evlerle bir bakıma benzeşir. Bu Kandaş köyler toplumsal eşitsizliğe işaret edecek bir özelliğe sahip değildir. Evlerin hepsi yaklaşık benzer boyutlardadır.

Önceki bölümde anlatıldığı gibi mücadelecî ortamın ataerkilliğe yol açtığı savı bir an için ciddiye alınırca, şempanzenin goril karşısında yaşadığı çaresizliği insan zekâsı sayesinde hiçbir canlıya karşı yaşamayacağı için bonobolara daha benzer bir konumda olmaları gerekir demiştik. Fakat insan bu çaresizliği kandaşlık döneminde diğer insanlarla çatışma sonucu yaşayacak ve bu durum ataerkilliğe geçişin yolunu açacaktır. Özellikle sürü hayvanı yetiştirmeye başlanması ile bu hayvanlar üzerinde oluşturulan mülkiyet bilinci ataerkilliğe geçişte son derece etkindir. Bu durum neden toprak mülkiyeti daha evvel gelmez sorusunu akla getirebilir. Bunun sebebi, ilkel tarım teknikleri ile uzun süre aynı tarla kullanılmaz ve tarlalar sürü hayvanları gibi taşınabilir değildir. Toprak verimini kaybettikçe yeni yerlere taşınmak zorunda kalır erken neolitik devir çiftçisi. Nadas, gübreleme, sulama, tohumların seçilerek bitki türlerinin ıslahı gibi tarım tekniklerinin ilerlemesi sayesinde aynı tarlayı nesillerce kullanabilme imkânı toprağı mülk haline getirecektir.

Bu devrin insanı kandaş örgütlenme içerisinde yaşamaktadır. Herkes silahlıdır, yani cebir tekeli henüz mevcut değildir. Topluluğun başında bir önder/şef/han olabilir fakat henüz topluluğun geri kalanına egemen değil, eşitler arasında birincidir (primus inter pares). Elbette şefin korkusu sadece toplumun silahlı olması değildir. Kandaş örgütlenme içerisindeki küçük toplulukların şefi de dâhil olduğu kabilenin üyelerince kabul göreceği şekilde hareket etmek zorundadır. Şef dahi anlamındaki “de” ile kast edilen küçük toplumu idare eden kimsenin bile bu kurala dikkat ettiği değil, şef dâhil toplumun her bireyinin bu kabul görme ihtiyacını hissetmesidir. Burada mesele evrensel bir ahlak olup olmadığı değil, sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliğidir. Yöneten, toplumun açıkça karşı çıkacağı bir davranıştan kaçınmak zorundadır, yoksa idaresini ve hatta kendi varlığını sürdürmeyebilir. Adolf Hitler de büyük bir propaganda çalışması ile Alman halkına mutlu günler vaat etmekteydi. Afişlerde çocukların başını okşarken görülen Hitler toplama kamplarında insanları yaktığını söyleyemezdi.

⁵⁵ Faulkner, N., s. 31.

Sağlıklı insanlar kendilerini kötülükle özdeşleştiremez. Sosyal hayvanlar olduğumuz için, yardım etmek bizlere kendimizi iyi hissettirir. Neticede sosyal bağlarını kuvvetli tutan atalarımızın genlerini taşıyoruz.

İnsanlar varlık sürdürmek için hem fiziksel hem ruhsal nedenlerle birbirine ihtiyaç duyar. Bu nedenle toplum dışına itilme korkusunun sebebi sadece fiziksel değil, aynı zamanda ruhsaldır. Uzun süre tek başına kapatılan mahkûmların ağır ruhsal çöküntüler yaşadığı, hatta kimi mahkûmların kendilerine zarar verdikleri gözlemlenmiştir⁵⁶. Nitekim sosyal bağ kurma ihtiyacı tüm memeli hayvanlarda görülür. Örneğin şempanzeler içinde bulunduğu sürü ile ters düşmekten kaçınır. Sürünün başındaki lider şempanze bile sürü hiyerarşisinde kendinden aşağı olan şempanzelerin elindeki yiyeceği zorla almaktansa, onlardan rica etmeyi tercih eder. Aksi takdirde tek tek başa çıkabileceği diğer sürü üyeleri kendisini topluca dışlayarak onu mevcut konumundan edebilir. De Waal şempanzelerde gözlemlenen bu tutumu “sahipliğe saygı” olarak adlandırır⁵⁷. “Orman kanunu güçlü ezer” anlayışı bir yanılıdır. Hayvanların sosyal ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar doğada zulüm ve kaosun değil karşılıklı yardımlaşma ve uyumun hüküm sürdüğünü gösterir. İnsan insanın kurduysa, kurt kurdun neyidir? Kropotkin’in belirttiği karşılıklı yardımlaşma⁵⁸ kurt sürüsünde görülmez mi? İnsanın doğal haline ilişkin Hobbes “cu” ve Rousseau “cu” betimlemeler üzerinden yaşanan “Başlangıçta savaşçı mıydık yoksa barışçı mı?” tartışması bizi, “Uygarlık öncesi insan zalimdi, zulme son vermek için devleti yarattı” ya da “Uygarlık öncesi insan adildi, devleti yaratan insan zulmü başlattı” gibi indirgemeci yanılılara yöneltebilir. İnsanın toplumsal sözleşme yapmasına gerek yoktu, zira biz daha insan olmadan evvel topluca yaşamaktaydık. Varlık sürdürmek için birbirine bağımlı insanların oluşturduğu küçük topluluklar içerisinde kuvvetli bir samimiyet hissi oluşması kaçınılmazdır. Üretim imkânları kısıtlılığı sebebiyle bu topluluklar arası kanlı mücadeleler de kazançtan çok zarar getirebileceğinden mümkün görülmemektedir. Çekirdek aile, şahsi konut, izole bir hayat aslında teknik üretici gücün sağladığı imkânlar sayesinde mümkün olabilmiştir. İlkel insan istese de yalnız

⁵⁶ Bkz; Grassian, Stuart. "Psychiatric Effects of Solitary Confinement." Washington University Journal of Law & Policy 22 (2006): s. 325 - 384.

⁵⁷ Frans de Waal, “İçimizdeki Maymun”, çev. Aslı Biçen, Metis Bilim, İstanbul 2008, s. 191.

⁵⁸ Pyotr Kropotkin, “Karşılıklı Yardımlaşma”, çev. Işık Ergüden – Deniz Güneri, Kaos Yayınları, İstanbul 2001. Not: Esasen “yardımlaşma” kelimesi zaten karşılıklılık belirtmesi sebebiyle “karşılıklı yardımlaşma” yerine sadece “yardımlaşma” demek yeterli olabilir fakat Kropotkinin 1902 yılında Londrada “Mutual Aid: A Factor of Evolution” başlığıyla yayımladığı eseri karşılıklı yardımlaşma olarak çevrilmiş ve dilimize yerleşmiştir artık...

yaşayamaz, komün hayatı onun için kaçınılmazdır. Hatta bu kaçınılmazlığın, “komün”ün üretiminin ön-şartı olduğu yönündeki teorik çerçeveye ilişkili olması üzerinde de durulmuştur⁵⁹. Bu halde küçük kabileler içinde ve arasında hediye takasları daha muhtemel görünür. Var olma mücadelesi herkesin herkese karşı verdiği bir mücadele değil, topluca çevreye karşı verilen bir mücadeledir. Ekip biçen insan ihtiyacından fazla ürün elde etmeğe başlar ki bu sayede bazı insanlar doğrudan yiyecek üretimi ile uğraşma zahmetinden kurtulabilir. Fazla ürün başka kabilelerle takas edilebilir. Böylece refah seviyesi artan köyler kalabalıklaşır ve yeni teknikler bulunabilir.

“Homo homini lupus” miti, saldırgan insan, yağma, savaş, bu devrin sağladığı teknik imkânlarla oluşmuştur. Teknik imkânlar sayesinde insan tek başına var olabileceği için bencilleşebilmiştir. “*Hayatta en büyük zevk, düşmanlarını yenip önüne katmak, mallarını yağmalamak, sevenlerini gözyaşı içinde bırakmak, atlarını sürmek ve kadınlarına sahip olmaktır*” derken Cengiz Han⁶⁰, tam bir homini lupustur. Yağma ve savaş işi göçebe çoban ekonomisi için hayatidir. Fakat bu yağmanın yarattığı imparatorluk tüm Asya için Pax Mongolica diye anılan barış dönemini getirecektir. Yağmayı bırakıp vergi toplamaya başlayan Moğollar, daha fazla vergi için tüccarlara, tüccarlar ise güven ve adalete ihtiyaç duyacaktır. Bu yüzden adalet mülkün temelidir. Kınalızade Ali Efendi bu durumu Daire-i Adalet diye adlandırır.

*“Adldir mûcib-i salâh-ı cihan, Cihan bir bağdır dîvarı devlet, Devletin nâzımı şeri’attır, Şeri’ata olamaz hiç hâris illâ melik, Melik zapt eyleyemez illâ leşker, Leşkeri cem’ edemez illâ mal, Malı cem’ eyleyen râiyettir, Râiyeti kul eder pâdişah-ı âleme adl.”*⁶¹ Yani; “*Adalet bütün dünyanın düzenini temin eder, Dünya bir bahçedir duvarı devlettir, Devlet düzenini kuran hukuktur, hukuku ancak devlet korur, Devlet asker olmadan hükmedemez, Mal olmadan devlet ordu toplayamaz, Malı halk üretir, Halkı idare altına alan devletin adaletidir.*”⁶²

⁵⁹ Ümit Hassan, “Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler”, 3.Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2009 Ankara, s.37-38.

⁶⁰ Brenda Lange, “Ancient World Leaders, Genghis Khan”, Chelsea House Publishers, New York 2003, s.16.

⁶¹ Aslı Yılmaz Uçar, “Osmanlı-Siyaset-Yönetim Düşün Geleneği: Daire-i Adalet’in Yönetimi”, Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, C.7, S.17, 2012/17, ss.1-34

⁶² Ayrıca bkz; Kınalızâde Ali Efendi, “Devlet ve Aile Ahlakı”, Baskıya hazırlayan: Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser, no. 69, s. 283.

2.5. UYGARLIK DÖNEMİ (G. Ö. 6 Bin)

“Kanın yokluğu yokluğun kanıtı değildir”.Carl Sagan⁶³

Morgan bu dönemi yazı ile başlatır. Yazı sonrası tarih hakkında daha fazla malumat sahibi olabiliriz, fakat yazı haricindeki delillerden şüphe duyarken her yazılana itimat ederek belge fetişçiliğine de düşmemeliyiz. Carr’ın⁶⁴ ifade ettiği gibi belgeler bize neler olduğunu anlatmaz, belgeyi hazırlayanın ne düşündüğünü veya belgeyi hazırlayanın başkalarının ne düşüncelerini istediğini hatta belki de belgeyi hazırlayanın ne düşünmek istediğini yansıtır olabilir. Uygar toplumu esas farklı kılan özellik sınıflı ve devletli oluşudur. Yazı bu farkın en belirgin göstergesidir. Yazı yüz yüze ilişki kurmayan insanlar için bir iletişim tekniği ve Gemeinschaft/topluluktan Gesellschaft/topluma geçildiğinin alametidir. Morgan’ın toplumsal dönüşümün işareti olarak gördüğü teknik üretici güçler bu dönüşümlerin sebebi değil sonucudur. Neolitik devrimle üretime başlayıp yerleşebildikleri için insan çömlek yapabilmiş, toplumsal ilişkiler doğrudan sürdürülemez hale gelip devlet icat edildiği için insan yazıya ihtiyaç duymuştur. Bu sebeple yazı hatta demircilik bilmeyen İnkalar orta kandaşlık devrinde değil uygarlık devrindedirler.

Devlet, Marksizm’den Liberalizme kadar çoğu görüş tarafından hoş karşılanmayan bir varlıktır. Devlet, cebir tekeli elinde bulunduran bir tahakküm aygıtıdır. Güdülme insanların pek hoşuna gitmediğinden doğaldır bu anlayış. Kandaş örgütün doğal bağlarının yerini alan bu baskı aracına neden ihtiyaç duyarız? İlk devleti kimler, neden ve nasıl kurmuştur? Bu konuda tatmin edici bir cevap veren ilk kişi İbn Haldun’dur. Zor şartlarda yaşayan asabiyesi yüksek Bedaviler (Bedeviler yani kandaşlar ve özellikle göçebe kandaşlar), yerleşik tarım toplumu Hadara (Hazeriler yani yukarı kandaşlar ve uygarlar) üzerine çöreklenerek sınıfsal fark ve devleti oluşturur⁶⁵. Oppenheimer da bu fetih devletlerinde çobanların toprak mülkiyetine dayalı kara devleti ve balıkçıların para ekonomisine dayalı deniz devleti şeklinde bir ayrıma gider⁶⁶. Fakat sürü hayvanın ve balıkçılığın olmadığı dağlarda İnkalar uygarlığı nasıl oluşabilmiştir? Bu durumda

⁶³ Carl Sagan, “Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı”, çev. Miyase Göktepe, TÜBİTAK, Ankara 1998, s.304

⁶⁴ Edward Hallett Carr, What is History, Penguin Books, London 1965, s. 19.

⁶⁵ Ümit Hassan, “İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi”, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010, s. 172-219.

⁶⁶ Franz Oppenheimer, “Devlet”, çev. Alâeddin Şenel – Yavuz Sabuncu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2005, s. 49-60; Oppenheimer, yolu devlete açan toplulukları çobanlar ve Vikingler olarak belirtir.

nüfus baskısı ile doğrudan ilişkilerin statü ilişkilerine dönüşmesi muhtemeldir⁶⁷. Burada fatih çobanların vazifesini toprağı mülk edinen çiftçiler üstlenir. Kandaş toplumda yüz yüze ilişkilere dayanan işbirliğini sürdürmek nüfus kalabalıklaştıkça zorlaşır. Gönüllü yapılan kandaş işbirliği için bireylerin birbirlerini tanıyıp güvenmesi şarttır çünkü. Kalabalıklar içerisinde bir zümre toplumun geri kalanını zorlayabilecek konuma gelirse devlet olur.

İster fetih yoluyla, ister nüfus baskısıyla olsun devletin ortaya çıkabilmesi, teknik üretici güçlerde büyük bir atılım olan neolitik devrimin sağladığı imkânlar sayesinde gerçekleşmiştir. Fakat bu bağlantı tarımın hemen devletin icadına yol açacağı yanılgısına yol açmamalıdır⁶⁸. Nüfus yoğunlaşması, bireyler arasındaki doğrudan ilişkilerin sağladığı toplumsal kontrol mekanizmalarını⁶⁹ zayıflatarak topluluk içindeki eşitliği erozyona uğratar ve şef gittikçe daha etkin bir konuma yükselir. Toplumsal düzeni sağlayan bireyler arası manevi bağın yükü azaldıkça doğrudan ilişkiler yerini statü ilişkilerine bırakır. Nüfus arttıkça iktidar kuvvetlenir ya da iktidar kuvvetlendikçe nüfus artar. Nüfus ve iktidar arasındaki birbirini besleyen sarmal bir ilişkidir bu. Tabi nüfus arttıkça teknik ilerler, ilerleyen teknik nüfusu daha da arttırır. Topluluk içi yatay ilişkiler zayıflar, iktidarın zor gücü sayesinde su kanalları ve barajlar inşa edilir⁷⁰. Dünya nüfusu 1804 yılına kadar bir milyara ulaşmamıştı, 1927’de iki milyara ulaşması 123 yıl, 1960’ta üç milyara ulaşması 33 yıl, 1974’te dört milyara ulaşması 14 yıl ve 1987’de beş milyara ulaşması 13 yıl sürdü⁷¹. Sanayi devrimi, ulus devletlerin ortaya çıkışı ve insan nüfusunun bir milyara ulaşması tıpkı; Neolitik devrim, devletlerin ortaya çıkışı ve insan nüfusunun çoğalması gibi birbirini destekleyen faktörlerdir. Bu faktörlerin sırası bulunduğu coğrafyaya göre değişebilir. Teknik ilerleme, nüfus artışı, sosyal örgütlenmenin dönüşümü gelecekte birbirini etkilemeye devam edecektir şüphesiz.

⁶⁷ Henri J.M.Claessen – Peter Skalnik, “Erken Devlet”, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 56 ve 311.

⁶⁸ İnsanlığın ilerlemesinde oransal hız (Ratio of human progress) etkisi.

⁶⁹ “*Toplumsal kontrolü gerçekleştiren mekanizmalar, hukuk hariç, düzeni sürdürme yolunda tek merkezden bir bilinçli çabaya dayanmaz. Grubun dolaysız olarak uyguladığı baskı ve nüfus, hiçbir yapıma gerek olmadan kontrolü gerçekleştirir.*” Mehmet Tefik Özcan, “İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol”, 2. Baskı, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 334.

⁷⁰ Bu durum “hidrolik tuzak” olarak da adlandırılır. Bkz; Oktay Uygun, “Devlet Teorisi”, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 43.

⁷¹ Population Division Department of Economic and Social Affairs United Nations Secretariat, 12 October 1999 The World at Six Billion, ESA/P/WP.154.

İlkel toplumun hukuku yani töre, bir tek yasa koyucunun elinden çıkmaz. Nesiller boyu toplulukça kendiliğinden oluşur. Neolitik devrimin yarattığı ürün, çatışmaları muhtemel hale getirir. Başlangıçta sadece askeri önder olarak ortaya çıkan şefin kudreti çatışmalarla artar. Güvenlik özgürlüğe tercih edilir. Ordu - Devlet sarmalı tavuk - yumurta sorusu gibidir. Ordu mu devleti kurar yoksa devlet mi orduyu? Devlet meşru cebir tekeline sahip organizmaysa orduyu onun kurmuş olması gerekir. Lakin başlangıçta devleti yaratan sınıfsız silahlı kandaşlardır. Devleti kuran tagallüp ve hüküm ordudan gelecek, devletle gelen sınıflaşma neticesinde muktedir zümre dışında kalanlar silahsızlandırılacak ya da muktedir zümre kendi haricindekilerden daha iyi silahlanırken ötekilerin silahları önemsizleşecektir. Bu süreçte topluluğun nesillerdir yarattığı normların yani toplum töresinin yerine geçecek olan devletin hukukuna karşı direnci sadece kahır ve tagallüp ile bastırmak sürdürülebilir değildir. Bu dönüşümü rıza ile sağlamak için o yok edilen kadim törenin yeni hukukla uyumlu olduğu inancı yaratılmalıdır.

Kandaşlıktan uygarlığa geçişi somut örnekler üzerinden gözlemleyecek olursak mesele açıklığa kavuşacaktır. Burada yazısız olan toplumun inanç ve örgütlenme yapısını anlayabilmek için kandaşların kullandığı terimlere eğilmemiz gerekir. Eski Türklerde **tör / töz** totem manasında kullanılmakta ve kendi soylarının kaynağı olan atalarını işaret etmektedir. Bu kökten türeyen **töre / tüze** ise takip edilmesi gereken ataların yolu yani tabulardır. Yakutça **törüt** doğurmak; **törüppüt** ana, analar, ata anlamındadır. Altay destanlarında **tör** belli soya bağlı olanlar, halk manasında kullanılırken, **töremek** çeşitli Türk lehçelerinde halkolunmak-yaradılmak anlamına gelir. **Türk** adı da, ilk olarak Ziya Gökalp'in işaret etmiş olduğu üzere, "atalarının yolundan gidenler, töreliler" manasında **töre**'den türemiştir⁷². Eski Türklerde kandaşların önderi olan **Han – Khan – Kagan – Hakan** ünvanı ve şamanî inanç içerisinde önemli yeri olan **kan** örgütlülüğü ifade eden **kan**'dan gelmiştir. Kutsallık ifade eden kavramın zamanla kabilenin adı haline gelmesi ve daha sonra kabile önderini karşılar unvan haline gelmesi hatta giderek "hüküm" uygulayan anlamına dönüştüğünü çeşitli toplumlarda gözlemleyebiliriz. Örneğin Kongo'dan Tanzania'ya

⁷² Ümit Hassan, "Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler", 3.Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2009 Ankara, s. 137 - 38.

kadar Bantuca konuşan halk arasında **mvami** – **bami** terimleri kabile üyeliği anlamına gelirken **bwami** kabile önderi, hükümdar anlamına gelmektedir⁷³.

Antik Hint-avrupa toplumunun temel yapısal unsurlarından biri “klan, kabile, kan birliği” manasına gelen ***k'en-(t^h-)** sözüdür. Bu terimin etimolojik kökeni “doğurma” manasına gelen ***k'en-** sözüdür. Latince kandaş birlik manasındaki **gens** sözü de buradan gelmektedir. Almancanın arkaik bir diyalekti olan Gothçada bu söz **kuni**, İngilizcede ise **kin** olarak karşımıza çıkar. Kandaşlık teriminin tam İngilizce karşılığı **kinship**'tir. Proto-cermen dilinde lider anlamına gelen **kuningaz**, Almanca **könig**, İngilizce **king** sözü buradan gelir. Proto-hint-avrupa dilince kandaş örgütlenme için kullanılan bir diğer terim yine doğumla alakalı ***Hons-/*Hns-** sözüdür. Bu söz Hititçe **has-** “doğum” olarak karşımıza çıkar, kabile manasında **hassatar** sözünün köküdür. Bir diğer Anadolu halkı Luvilerde ise **hasu-**, **hamsa**, **hamasa** şeklinde kullanılır bu sözler. Hititçe kral **hassu-**, kraliçe **hassu-ssara** ve Luvice kraliçe **hasusara** aynı etimolojik köke dayanır. Kandaş topluluklar birliği anlamında kullanılan söz ***t^heu-t^h-**, Hititçede ordu manasına gelen **tuzzi** sözüne dönüşürken eski Almanca halk anlamında **diot - diutisc** olarak karşımıza çıkar ki **Deutsch** adı buradan gelir. **Töton** adı da halk anlamına gelen **theudo** sözünden türemiştir. İşte bu halk sözü Gotça **þiuda** şeklinde kullanılırken, **þiudans** halkın lideri anlamına gelir. Aynı şekilde eski İzlandacada **þjóð** halk anlamında, **þjóðann** lider anlamındadır. Almanların İsveççe **Tysk**, İtalyanca **Tedesco** olarak anılması da bu sebeptendir⁷⁴.

Türk, Bantu ve Hint-Avrupa dillerinde kullanılan terimlerin dönüşümü üzerine verdiğimiz bu örnekler örgütsel dönüşümün inançsal temellerini gözler önüne sermektedir. Eşitlikçi kandaş yapıyı yıkarak kendini inşa eden uygarlık kandaşlığın terimlerini gasp etmektedir. Bu geçiş aşamasında eskinin yöntemi alınıp dönüştürülerek uygulanır ve yeni sistem yaratılarak eskinin yöntemi yok edilir. Böylece kandaş bütünsellik ve bunun sağladığı kudret tek bir kişide somutlaşarak devletin yaratılmasına yol açar. Fakat burada unutulmaması gereken, tüm bu güç aktarımının tekniğin sağladığı varlıklara dayandığıdır. Bu nedenle avcı-toplayıcılar devlet kurabilemez.

⁷³ İbid. 198-203.

⁷⁴ Thomas V. Gamkrelidze - Vjaceslav V. Ivanov, “Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture”, Mouton De Gruyter, New York 1995, s. 652 - 53; 7.4. Terms for social groupings and their leaders

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HUKUK

3.1. HUKUKUN OLUŞUMU

Hukuk nedir ve nasıl zuhur etmiştir? Toplumsal bir hayvan olan insanın birlikteliğini düzenleyen kurallar her daim olmuştur. Nitekim Romalılar da boş yere “Ubi societas ibi ius est”⁷⁵ demiyordu.

Günümüzde hukuku; ahlak, din ve görgüden ayrı tutarak devletin yaptırımı tabi kıldığı kurallar olarak görmemiz, uygarlık öncesi devletsiz toplumun hukuku olamaz fikrini besler. Uygar toplum için hukuk ve devlet öyle bir bütünsellik içindedir ki cümle içerisinde birbirleri yerine kullanılabilirler. Fakat uygarlık öncesi toplumlarda devlet olmadığı için “hukuk” demekte zorlandığımız kurallar kandaş örgütlenme ile bütünlüktür. Töre, tabu, kandaş hukuk gibi farklı şekillerde ifade edilebilen bu kuralların kendi sosyal örgütlenmeleri ile sahip oldukları sıkı bağ, uygar toplumun hukuk - devlet sarmalındaki sıkı bağ ile paralellik arz eder. Öyleyse hukuksuz toplum yoktur demekle Romalılar pek de haksız sayılmazlar. Bu toplumların bütünselliğinden doğan manevi baskı ile oluşan toplumsal kontrol mekanizmaları, düzen sağlayıcı bir aygıtı (yani devleti) gereksiz kılmaktadır.

Evvelki paragraftan mülhem, “Ubi societas ibi musica est”⁷⁶ demek de mümkündür. Müzik pek çok dilde benzer şekilde ifade edilmektedir; İngilizce (music), Almanca (musik), Arapça (musiki), Fransızca (musique), Rusça (muzika), vs. Dünyanın büyük çoğunluğu tarafından benzer şekilde ifade edilen “Müzik” kelimesi Yunanca **Μουσική** (mousiki) kelimesinden gelmektedir. Müzik neden çoğu toplumda Yunanca adlandırılmaktadır? Müzik, Yunanlar tarafından mı icat edilmiştir? Bu durum pek mümkün görülmemektedir, zira müzik insanlık için adeta içgüdüsel bir yetidir, öyle ki dilden daha eski hatta dilin icadına etken bir unsur olarak görülebilir⁷⁷. Öyleyse diğer toplumlar müziği Yunanlardan mı öğrenmiştir? Bu sorunun cevabı kısmen evet olabilir. İnsanlık antik Yunan medeniyetinden evvel de müzik yapmaktaydı ve çağlar

⁷⁵ Latince; “Nerede toplum varsa, orada hukuk vardır.”

⁷⁶ Latince; “Nerede toplum varsa, orada müzik vardır.”

⁷⁷ Joseph Jordania, “Who Asked The First Question? The Origins of Human Choral Singing, Intelligence, Language and Speech”, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi 2006, s. 311 - 314.

içerisinde farklı toplumlar tarafından farklı müzik ekolleri oluşturuldu. Fakat antik Yunan medeniyetinin bu alandaki katkısı, müziği tıpkı geometri ya da matematik gibi bir disiplin şeklinde ele alarak müzik üzerine sistematik çalışmalar yapmış olmalarıdır. Nitekim az evvel belirtilen matematik ve geometri kelimeleri de Yunanca kökenli olup aynı nedenden ötürü çoğu toplumca benzer şekilde ifade edilmektedir. Antik Yunan medeniyetinin müziğe bilimsel metodolojik yaklaşımı ve bu çalışmaların daha sonra çoğu toplum tarafından ortak iletişim dili olarak kullanılan Latince ve Arapça gibi dillere çevrilmesi sayesinde “Müzik” kelimesi pek çok dilde yer edinmiştir.

Müzik kavramına değinilmesinin sebebi benzer yollardan geçerek pek çok dilde yer edinen demokrasi kelimesine açıklık getirmektir. Demokrasi kavramı da tıpkı müzik gibi antik Yunan medeniyetinin bir icadı değildir. Hatta antik Yunan için “demokrasinin mucidi” yerine katili demek daha yerinde olur. Kadınların siyasal hakları olmadığı, kölelik müessesesinin mevcut olduğu antik Yunan kent devletlerini nasıl demokratik addedebiliriz ki? Tabi bu durumda yegâne katil antik Yunan değildir, uygarlığa geçen her toplum bu katliamı gerçekleştirmiştir. Maalesef burada “Ubi societas ibi democratia est”⁷⁸ diyebilmemiz mümkün değil. Zira demokrasi uygar toplum için olmazsa olmaz değildir. Uygarlık öncesi toplum, sınıfsız eşitlikçi yapısı sayesinde “hukuk” için devlet gibi toplumdaki ayrı bir tüzel kişiliği vasıta edinmediğinden kaçınılmaz olarak demokratiktir. O demokrasi kaybedildiği an toplum uygarlığa adım atmış olur. Hukuku başlangıçta toplumca doğrudan yaratan insan, çoğaldıkça doğrudan münasebetlerin imkânsızlaşması sebebiyle hukuku dolaylı yöntemlerle üretmeye başlar. Bu insanın doğal hali olmasa da, insan doğasını aşabilecek kapasitededir.

İlkel insanlar tıpkı diğer primatlar gibi belirli sayılarda yaşardı. Sosyal zekâ teorisine göre sürü kalabalıklaştıkça sosyal çevre hakkındaki bilgiyi idare etmek zorlaşır. Ancak bilgi işleme kapasitesi gelişen canlıların sürüleri kalabalıklaşabilir. Bu gurupların boyutları ve beyinleri arasındaki bağlantı bize insanlar için yaklaşık 150 olan Dunbar sayısını⁷⁹ verir. Sayı az gibi görünebilir fakat Dunbar’ın iddiasına göre insanın yüz

⁷⁸ Latince; “Nerede toplum varsa, orada demokrasi vardır.”

⁷⁹ “Sosyal zekâ hipotezi, insan-olmayan çeşitli primat türlerinde, grubun büyüklüğü, dolayısıyla sosyal dünyanın karmaşıklığı ile neokorteksin göreceli boyutu arasındaki sağlam bağlantının varlığıyla desteklenir.” Robin Dunbar, “Şu hayatta kaç arkadaş lazım?”, çev. Duygu Akın, NTV yayınları, İstanbul 2011, s. 29.

yüze ilişkileri sürdürebildiği, karşılıklı yükümlülük hissiyatını duyulabildiği nüfus budur. Avcı toplayıcı takımlar ve kabilenin alt kolu olan klanlar yaklaşık bu sayıdadır.

Toplum içinde yaşayan insan kimi zaman varlığını bile fark etmediği kurallara uyar. Aslında bu kurallılık toplumdan ileri gelir. Nitekim hayvan sürüleri de adı konulmamış pek çok kuralı takip etmektedir. Ahlak, görgü, din, hukuk topluca yaşayabilmeyi mümkün kılan kurallardır. Hukuku diğer kurallardan ayıran devlet yaptırımıdır. Beri yandan serbestinin esas, kuralların ise istisna olması insanın doğal haine ilişkin bir keyfiyettir⁸⁰. Zira yapabileceklerimizi kurallaştırmamız mümkün olamazdı. “Sigara içmek yasaktır” gibi kısıtlayıcı kurallar yerine “Gömlek giymek serbesttir” gibi milyonlarca kuralın hayatımızı düzenlemesi beklenemez. Kuralları sevilmez kılan da bu kısıtlayıcı halidir. Devlet, bürokrasi, yasak bu nedenle inşa edilmesi zor müesseselerdir. Bu nedenle Kavulun surlar içi bölgesi bir zamanların en kalabalık yerleşim yeri haline gelebilmiştir. Kavulun, Birleşik Krallık idaresindeki Hong-Kong içinde bir mahalleydi. Fakat idari olarak Çin Halk Cumhuriyetine bağlıydı. Dolayısıyla ne Çinli makamlar ne de İngiliz makamları bu bölgede hukukunu etkin bir şekilde uygulayamadı. 2.6 hektarlık küçük bir bölgede üst üste dikilen gecekondular 50.000’e yakın insana ev sahipliği yaptı.⁸¹

Demokratik yönetime dönüş teknik üretici güçlerin desteği ile mümkün olabilmiştir. Kalabalıkların yüz yüze yürütemeyeceği bilgi alışverişini mümkün kılan ilk teknik yazı olmuş, iletişim araçlarının gelişimi ilerledikçe demokratik hukuk üretimi de gelişmiştir. İletişim tekniğindeki bu gelişim yeni asabiyetler üretmeye devam edecektir. Esasında Hukuk, tıpkı dil gibi topluma aittir. Dil nasıl onu kullanan insanlarca üretiliyorsa hukuk da toplum tarafından üretilir. Kandaş hukuk, toplum bütünselliği içinde kendiliğinden oluşurken, uygar hukuk devlet tarafından üretilir. Fakat mesele sadece hukukun üretilmesi değil aynı zamanda uygulanmasıdır. Kandaş hukuk toplumun bütünü tarafından yaratıldığı için uygulama sorunu yaşamaz. Kandaş hukuk toplumla beraber yaşar. Uygar hukuk ise katı ve durağandır. Örneğin, 301 yılında İmparator Diocletianus, satılan mal ve hizmetlerin fiyatlarına dair kanun (Edictum de Pretiis Rerum Venalium) çıkarır. Kanun; işçi ücretlerini, ulaşım

⁸⁰ Bkz. Hürriyet karinesi. Kemal Gözler, “İnsan Hakları Hukuku”, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2017 Bursa, s. 140.

⁸¹ Bkz; Elizabeth Sinn, “KOWLOON WALLED CITY: ITS ORIGIN AND EARLY HISTORY”, Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society Vol. 27 (1987), p. 30 - 45.

bedellerini, leopar, zeytin, yumurta, mermer gibi çok çeşitli malların fiyatlarını tespit etmektedir⁸², fakat artan enflasyon sonucu piyasanın altında kalan fiyatlar toplumca uygulanmaz. Devlet ne kadar zorlasa da toplumun gerçekliğine uymayan yasa uygulanamaz. Dilde kanun koyucu olmaz⁸³ fakat dil üzerine çalışan kimi müesseseler toplumca bir otorite olarak görülebilir. Türk Dil Kurumu, Türkçe üzerine böyle bir otorite olarak görülmektedir. Önerdiği yeni sözler ancak toplumca kabul gördüğü ölçüde kullanılır. TDK “bilgisayar” sözünü önerir ve toplumca kabul görüp kullanılır, fakat TDK “özçekim” sözünü önerdiğinde toplumun çoğunluğu tarafından kullanılmamıştır. Toplum itaat ettiği müddetçe hukuk var olabilir. İşte bu nedenle hukuk üretim aşamasında demokratik olmasa dahi meşruiyet perspektifinden demokrat olmaya meyyaldır ve iletişim tekniğinin gelişimi hukuk’u demokratikleştirecektir.

3.1.1. Kent Devrimi

Türkiye Cumhuriyeti, SSCB, ABD gibi modern devletlerin kuruluş tarihlerini kolayca verebiliriz, fakat ilk devletler ne zaman nasıl kuruldu tespit etmek zordur. Bu devletler bir bağımsızlık bildirisi yayınlayarak, anayasa yaparak, resmi kutlamalar yapılarak vücuda getirilmez kimse kurdele kesip şampanya patlatmaz, bu bir süreçtir. “İlk devlet ne zaman kuruldu?” sorusu, “İlk insan ne zaman doğdu?” gibi cevaplandırılmayacak bir sorudur. Hiçbir Australopithecus, bir Homo Erectusa annelik etmemiştir. İnsansılar (hominid) insanlardan (homo) farklıydı, insanlar insansılardan evrildi fakat bu dönüşüm nesiller süren ufak mutasyonlarla gerçekleştiği için tam sınırı tespit etmek mümkün değildir. Gökkuşağında dönüşen renkler gibidir bu geçiş. Farklı renkleri seçebilirsiniz ama hangi rengin tam nerede başladığını çıkartamazsınız. Devletli - Devletsiz toplum arasındaki geçiş aşaması ve bu aşamadaki toplumlar da, her iki tarafın karakteristik özelliklerini gösterebilir, bu geçişin ne sürede tamamlanacağı mevcut üretici güçlere göre değişir.

Göçebe toplumların yerleşik toplum üstüne çöreklenmesi devleti ortaya çıkartabilir ama bu vaka fetih günü hemen gerçekleşmez. Otoriter kliğin etkinliklerinin rutinleşmesi ile gücü katlanarak artar ve kendi varlığını destekleyecek bir kültür

⁸² Erkan İznik, “İmparator Diocletianus’un Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermanı Edictum de pretiis Rerum Venalium”, Tarih Araştırmaları Dergisi, sayı 49, cilt 30, 2011, s.97-130.

⁸³ Orwell’in “Yenisöylem” kavramı böyle bir dil-koyucunun ürünüdür. Bkz; George Orwell, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, çev. Celal Üster, Can Yayınları, 2005 İstanbul, s.328.

oluşturur⁸⁴. Böylece tedricen hapisaneler, saraylar kurulur ve cebir tekelleşir. Süreç tamamlanıp bu kültür yerleştikten sonra ortaya çıkan devletler için kuruluş tarihleri verilebilir ancak. İşgalcilerin hemen işgalle beraber hapisaneler, karakollar, vergi daireleri gibi devlet müesseseleri açabilmeleri, böylece ortada bir devlet olduğunu ispatlayabilmeleri, öncelikle işgalcilerin ve işgal edilenlerin bu tip müesseselerin varlığından haberdar olmalarına bağlıdır. Bu nedenle Osmanlı devleti için de bir kuruluş tarihi tespit etmek zordur. Vergi nedir, yazı nedir bilmeyen Osman Gazi, torunu Fatih gibi bir devlet lideri portresi çizemez⁸⁵. Osman Gazi kandaş örgütlenme içerisinde önder seçilir fakat kendini seçenler üzerinde cebir tekeli olup olmadığı tartışmaya açıktır. Osman Gazi, omuzdaşlarıyla yer, oturur, torunu Fatih Sultan Mehmet ise artık şevketlû ve giderek haşmetli (yani sivrilmiş, yükselmiş) bir imparatorudur. Kimseyi kendiyile eşit görmez, oturmaz, yemez. Oturma ve yeme gibi basit eylemlerin devlet hüviyeti için bir anlam teşkil edemeyeceği dolayısı ile iki Han arasındaki bu tutum farkının birini devletli diğerini devletsiz kılamayacağı iddia edilebilirdi eğer Fatih kanunnamesi ile oturma ve yeme hukuki bir müessese haline gelmemiş olsalardı⁸⁶. Burada oturma ve yeme devlet için bir sebep değil sonuçtur. Böylesi kısıtlamalar yöneten yönetilen ayırımının tebellür etmiş hali, cebir tekelinin ispatıdır.

⁸⁴ Henri J.M.Claessen – Peter Skalnik, “Erken Devlet”, çev. Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara 1993, s. 136 ve 319.

⁸⁵ Nihal Atsız, “Aşıkpaşaoğlu Tarihi”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 604, Ankara 1985, s.18; “Osman Gazi: ‘Ne vakit padişah olursam sana bir şehir vereyim’ dedi. Derviş: ‘Bize şu Köyceğiz yeter. Şehirden vazgeçtik’ dedi. Osman Gazi kabul etti. Derviş: ‘Öyleyse bize bir kâğıt ver’ dedi. Osman Gazi: ‘Ben yazmak bilir miyim ki benden kâğıt istersin. İşte bir kılıcım var. Babamdan ve dedemden kalmıştır. Onu sana vereyim. Bir de maşrapa vereyim. Birlikte senin elinde olsunlar. Neslin bu nişanı saklasın. Eğer Hak Taâlâ beni padişahlığa erdirtirse benim neslim dahi bu alameti görüp kabul etsinler, köyünü almasınlar’ dedi.” Burada Şeyh Ede Balı, Osman Gazi’nin rüyasını yorumlayıp ona padişahlık müjdelere. Bunun üzerine Derviş Durdu oğlu Kumral Dede müjdeye karşılık hediye köy ister. Okuma yazma bilmeyen Osman Gazi padişah olursam diye köyü ihvan edip bunun nişanesi olarak maşrapasıyla kılıcını verir. Ayrıca İbid. s.28; “Germiyan’dan birisi geldi. ‘Bu pazarın vergisini bana satın’ dedi. Osman Gazi sordu: ‘vergi nedir’. Adam dedi ki: ‘Pazara ne gelse ben ondan para alırım’. Osman Gazi: ‘Senin bu pazara gelenlerde alacağın mı var ki para istersin’ dedi.” Görüldüğü gibi Osman Gazi vergi nedir bilmemektedir.

⁸⁶ Ümit Hassan, “Osmanlı”, 2.baskı, İletişim Yayınları, 2001 İstanbul, s.214; Kanunnâme-i Âl-i Osman madde 6 “*Ve Dîvân-ı Hümâyûnunda sadrda oturmak vüzerânın ve kaadiaskerlerin ve defterdârların yoludur. Evvelâ vüzerâ oturub, bir cenaba kaadiaskerler, onların altına defterdârlar otururlar ve ol bir canibe nişancı oturur.*” Böylece üst düzey yetkililerin oturma hakkı ile reisülküttâb gibi oturma hakkı olmayan diğer hizmetkârlardan üst konumda olduğu hatırlatılır. İbid. s.234; madde 35. “*Ve Cenâb-ı şerîfîm ile kimesne ta’am yemek kanunum değildir. Meğer ki ehl-i iyâlden ola. Ecdâd-ı izâmum vüzerâsiyle yerler imiş. Ben ref’ etmişümdür.*” Fatih kendinden önce ecdadının vezirleriyle yediklerini kendisinin kaldırdığını bildirir. Osman Gazi’nin omuzdaşlarıyla olan sohbeti Fatih devrinde mümkün değildir artık.

Antik Yunanda devlet ve kent “Polis” diye anılırdı. Medeni / Civil kentli demektir. Yani kent ve devlet eşanlamıdır. Tabi bu yerleşikliğin kaçınılmaz olarak devleti oluşturduğu anlamına gelmez. Çatalhöyük kendi devri içerisinde dünyanın en kalabalık yerleşim yeri idi, yine de Çatalhöyük’te bir iktidarın varlığına işaret edecek yapılarla karşılaşmayız. Bir üst yapı kurumu olan devletin ortaya çıkabilmesi için uygun alt yapı koşullarının oluşması gerekir. İlk tarım kentlerinde toprak kandaşların ortak malıdır. Tarım tekniğindeki gelişmeler ve kentin çevresi ile ilişkileri neticesinde toprağın özel mülke dönüşümü başlar. Fazla ürünleri çevresi ile takasa başlayan kent dışarıdakiler için bir çekim kaynağı haline gelir. Lâkin bu çekim karşılıklıdır. Nüfus arttıkça daha fazla toprağa ihtiyaç duyan kent çevresini fetheder. Bu fetihler toprakla beraber köle de sağlar. Yayılmanın sağladığı imkânlar nüfusu daha da arttırır ve kandaş bağın asabiyeti gittikçe azalır⁸⁷.

Neolitik devrimin anaerkil toplulukları ataerkil topluma dönüştürdüğü gibi kent devrimi kandaş asabiyeti zayıflatarak sınıfları oluşturur. Antik toplum; hür yurttaşlar, yabancılar ve kölelerden oluşan sınıflara ayrılır. Çoğalan malların kaydı ve kolayca el değiştirebilmesi için yazı ve para icat olunur. Tapınağın beslediği asabiyet devletin inanç temelini oluşturur. Devletin cebir tekeli meşrulaştırmak bağlamında din önemli bir rol oynar. Malların tapınak ve saraylarda güvenle muhafaza edilebilmeleri için kilit icat olunur. “Rab sikkate” diye anılan kilitçibaşılar Asur saray ve tapınaklarının önemli görevlileri haline gelir⁸⁸. Kilit alelade bir nesne gibi görülebilir fakat ardında yatan saik önemlidir. Birbirini tanıyan, mülkiyet nedir bilmeyen kandaşlar arasında ayrı gayrı olamaz. Kilit gibi bir aletin yapılabilmesi için mülk fikri, yiyecek üretimine vakit ayırmadan yeni teknikler üzerine çalışabilecek kişiler ve muhafaza altına alınma ihtiyacı duyulacak bollukta mal gerekir. Başta zenginliği koruyarak mülk sahibine hizmet eden kilit daha sonra hapishanelere imkân sağlayarak devletin gücüne güç katar. Kentlerin icadı tıpkı tarımın icadı gibi bir devrimdir⁸⁹. Fazla ürün sayesinde işbölümü daha karmaşık bir hal alır. Madencilik, metalürji, gemicilik, tekerlek, saban, takvim, sulama kanalları gibi yeni teknikler keşfedilir. Bu ve benzeri yeni uzmanlık dallarınca zenginleşen kent çevresinde bulamadığı hammadde ve

⁸⁷ Bkz. Hikmet Kıvılcımlı, “Toplum Biçimlerinin Gelişimi”, Ekim Yayınevi, Ankara, 1970 s. 122 -144.

⁸⁸ Karen Radner, “GATEKEEPERS AND LOCK MASTERS: THE CONTROL OF ACCESS IN ASSYRIAN PALACES”, Your praise Is sweet: a memorial volume for Jeremy Black from students, colleagues, and friends, British Institute for the Study of Iraq 2010, London, s. 271.

⁸⁹ Kentsel devrim için ayrıca bkz; Gordon Childe, “Kendini Yaratan İnsan” çev. Filiz Ofluoğlu, Varlık Yayınları, 11.baskı, 2010, İstanbul, s.103.

ürünler için ticaret hacmini genişletir. Tekerlek gerçekten büyük bir buluştur, fakat yolları olmayan erken kentler için gemicilik daha önemliydi belki de.

Burada tam tarih vermeksizin bahsedilen uzun bir süreçtir. Tarımın başladığı neolitik çağı, ufak kentleri ile kalkolitik (bakır taş) çağı ve daha gelişmiş kentleriyle bronz (tunç) çağı takip eder. Bronz çağ; kentlerin devletleştiği, yelkenli teknelerin limanlar arası mekik dokuduğu çağdır. Deniz taşımacılığı, kara taşımacılığın göre daha ucuz ve hızlıdır. Denizcilik sayesinde daha da zenginleşen bronz çağ uygarlıkları, daha sonra denizcilik yüzünden, gizemli “deniz halkı”⁹⁰ tarafından çökertilecektir. Ayrıca bu yeni teknik Oppenheimerin dikkat çektiği deniz devletlerini kuracaktır.

3.1.2. Sanayi Devrimi

İnsanı doğa ile mücadelesinde muzaffer kılan işbirliği kabiliyeti, yani insan üretici güçtür. Pek çok canlı karşılıklı yardımlaşır fakat bu yardımlaşma insan gibi zaman ve mekâna etkin şekilde yayılamaz. Bu bağlamda inanç, örgütlenme için temeldir. Mısırlılar firavuna inandığı için dağ gibi piramitleri inşa eder ya da neolitik devrim öncesinin avcı toplayıcı göçebe kabileleri bir araya gelip Göbeklitepe tapınağını inşa eder. Bir değeri olduğuna inanıldığı için para kıymetlidir veya bu yüzden toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır. Velhasıl anlatılmak istenen insan asabiyet sayesinde doğayı dönüştürüp varlık sürdürür. Antik kent devleti çevresine yayıldıkça imparatorluklara, feodal devletlere dönüşür. Uygarlık yayılmaya, insanlık kalabalıklaşmaya başlar ve bu sayede teknik ilerleme orantısız olarak artar.

Günümüz ulus devletleri nasıl ortaya çıkmıştır? Fransız ihtilalinin ideolojik, sanayi devriminin teknik katkısı su götürmez fakat bu ortamı ortaya çıkartan alt yapı nedir? Yenidünyanın keşfi ile zenginlik, toprak iradından sermaye iradına kaymaya başlar ve feodal aristokrasi, kapitalist bezirgânlar karşısında otoritelerini yitirir. Kapitalist emperyalizm devleti yeni bir forma sokacaktır. Emperyalizm kelimesi Latince **Imperium** yani emretme, hükmetme kökünden gelir. “*Başka devlet veya ulusları, kendi politik veya ekonomik etkisi altına almak isteyen devlet politikası*”⁹¹ olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca Asur, Roma, Moğol, Britanya imparatorlukları ve

⁹⁰ Assaf Yasur-Landau, “The Philistines and Aegean Migration at the End of the Late Bronze Age”, Cambridge University Press, New York 2010, p. 1; “*M.Ö. 12. asrın erken döneminde, Filistin dâhil, Ege’den Levant’a Deniz halkının göçü, Doğu Akdeniz tarihinde gerçekleşmiş en ilgi çekici hadiselerden biridir.*”

⁹¹ Ejder Yılmaz, “Hukuk Sözlüğü”, Genişletilmiş 8. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2004

benzerlerinde bu politika görülmüştür. Lenin; serbest rekabet sonucu üretim yoğunlaşmasının tekelleri oluşturduğunu, emperyalizmin ise bu tekeller sayesinde oluşan en yüksek kapitalist aşama olduğunu, bununla birlikte, sömürgeci politikanın ve emperyalizmin, kapitalizmin ilk aşamasında ve hatta kapitalizm öncesinde de mevcut olduğunu belirtir. Yine Lenin kapitalizm öncesi ve sonrası sömürge politikaları arasındaki farklara dikkat çekerek, modern kapitalizmin temel özelliğinin, büyük kapitalist tekellerin egemenliği olduğunu belirtir⁹². Weber, Roma yayılmasının ekonomik etmenlerce belirlendiği ölçüde dayandığı özellikleri belirli bir kapitalist ilişkiler türüne bağlayarak, bu türü emperyalist kapitalizm olarak adlandırır⁹³.

“Emperyalist kapitalizm, özellikle çıplak güce ve köle emeğine dayanan sömürgeci yağmacı kapitalizm, genellikle her çağda en yüksek kâr olanaklarını sağlamıştır. (...)Onun için nerede bir siyasal topluluk ya da bölümleri gereksinimlerin karşılanması için ciddi ölçekte bir kamusal kolektif ekonomi kurmuşlarsa, orada emperyalist kapitalizm ortaya çıkmıştır. Kolektif ekonomi ne denli güçlü olmuşsa, emperyalist kapitalizm de o denli önem kazanmıştır⁹⁴”.

Weberci anlamda Kapitalist Emperyalizm’le ilgili olarak bir ân için, terimlendirmenin kendisini değil ve fakat işaret etmek istediği gelişim örneklerini alarak anlarsak; kapitalizmin güce dayalı yayılmacılığının bu tipik örneklerine değinebiliriz. Bunun doğrudan bir devlet edimi olması da gerekmez. 17. asırdan itibaren Hollanda Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası, İngiliz Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası, Hudson Körfezi Ticaret Kumpanyası gibi devletvârî şirketler karşımıza çıkar. Öyle şirketler düşününüz ki kendi ülkeleri, bayrakları, orduları ve yasaları olsun...

Konuyu daha iyi kavrayabilmemiz için öncelikle yeni deniz yollarının keşfini kısaca gözden geçirelim⁹⁵. Papa V. Nicolaus 1455-1456⁹⁶ tarihli fermanları ile Bojador burnundan Hindistan’a kadar uzanan toprakları Portekiz’e ihsan eder. Portekiz, Batı

⁹² Vladimir İlyiç Lenin, “Kapitalizmin En Yüksek Aşaması - Emperyalizm”, çev. Olcay Geridönmez, 4. Baskı, Evrensel Basım, İstanbul 2005, s. 89.

⁹³ Max Weber, “Sosyoloji Yazıları”, çev. Taha Parlrağa, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 250.

⁹⁴ Ibid. s. 252

⁹⁵ Daha detaylı bilgi için bkz; Frances Gardiner Davenport, “European Treaties bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648”, Carnegie Institution of Washington, Washington D.C. 1917”

⁹⁶ Bulla apostolica Romanus Pontifex 08.01.1455, Bulla apostolica Inter caetera 13.03.1456.

Afrika sahillerinde ticaret karakolları kurmakta ve rotasını sürekli daha da güneye ilerletmektedir. 1479 yılında İspanya bu bölge üzerinde hak iddiasından vaz geçmesi karşılığında, Kanarya adaları üzerinde egemenliğini Portekiz'e tanır⁹⁷. Amerika kıtasının keşfi taraflar arasında yeni anlaşmazlıklara sebep olur. Portekiz keşfedilen toprakların 1455 tarihli Papalık fermanı ile kendisine ait olduğu iddiasındadır. İki Katolik krallık arasındaki anlaşmazlığı çözmek için Papa VI. Alexander bir ferman yayımlayarak⁹⁸ Azor adalarının 100 league⁹⁹ batısından başlayan memleketleri İspanya tacına ihsan eder. Tarafların tatmin olmaması üzerine 1494 yılında Tordesilla antlaşması ile Verde Burnu adalarının 370 lig batısı sınır kabul edilerek, doğu kısmı Portekiz batı kısmı İspanya'ya kalacak şekilde Atlantik okyanusu pay edilir. 1506 yılında bu antlaşma Papa II. Julius tarafından onanır¹⁰⁰. Bu sınırın Güney Amerika'dan geçen kısmı günümüz Brezilyasını oluşturacak olan Portekiz kolonisini İspanyol kolonilerinden ayırır. 1512 yılında Portekizlilerin Endonezya'daki Maluku adalarını keşfi, bu adaların sınırın hangi tarafında kaldığı, yani hangi tarafa ait olacağı meselesini gündeme getirir. Mesele 1529 yılında Zaragoza antlaşması ile çözümlenecektir. Zaragoza antlaşması ile belirlenen sınır¹⁰¹, Tordesillas sınırının anti meridyenidir. Böylece koca dünya iki krallık arasında bir pasta gibi paylaşılır.

Portekiz, hak iddia ettiği sularda başka hiç kimsenin yelken basmasına müsaade etmemekte, Hint okyanusuna izni olmadan giren tüm gemilere el koymaktadır. Kara üzerinde egemenlik çok eskidir fakat ilk kez birileri deniz üzerinde egemenlik iddiasındadır. Yeni keşfedilen suyuolları çok uzun ve tehlikeli, gemi donatmak da bir o kadar maliyetlidir. Devletler rakipleriyle mücadelede donanmadan daha ucuza gelen korsanları kullanırken, tüccarlar donatım ve lojistik maliyetlerini düşürmek, riski yaymak için işbirliği yapıp ticaret kumpanyaları kurmaktadır. Neticede tek geminin tamamına sahip olmaktansa 10 geminin 1/10'una sahip olmak daha güvenlidir. Avrupalılar kurdukları şirketlerle sömürge yarışına girer. İspanyol ve Portekiz gemileri münhasır hak iddia ettikleri suyuollarında sürekli korsan saldırılarına uğrar. Öncelikle kıyılarda ticaret karakolları kurulur ardından zamanla iç kesimlere

⁹⁷ Alcáçovas antlaşması 04.09.1479.

⁹⁸ Bulla apostolica Inter caetera 03.05.1493.

⁹⁹ 1 league 5556 mt, 100 league ise yaklaşık 550 km. dir.

¹⁰⁰ Bulla apostolica Ea Quae 24.01.1506

¹⁰¹ Zaragoza antlaşması ile belirlenen sınır günümüzde Endonezya ve Papua Yeni Gine arasındaki sınırı oluşturmaktadır.

hükmetmeye başlanır. 1602 yılında Hollanda Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası¹⁰² kurulur. Bu kurulan ilk ticaret kumpanyası değildir. Fakat dünyada hisse senedi çıkartan ilk şirket olacaktır. Şirketin kendi bayrağı, ordusu ve donanması vardır. VOC tarafından ele geçirilen bir Portekiz gemisi VOC hissedarları arasında tartışma konusu olur. Uluslararası Hukuk'un babası olarak anılan Hugo Grotius VOC'un avukatıdır ve yazdığı "Mare Liberum"¹⁰³ adlı kitabı da şirket hissedarlarını teskin etmeyi amaçlayan mütalaasıdır aslında.

Hollanda Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası zamanla tüm Endonezya'nın hâkimi olacaktır. Bu esnada şirketler arası mücadele Batı Hindistan'da¹⁰⁴ sürmektedir. Hollanda, Danimarka, İsveç ve Fransa gibi Avrupa devletlerinin kurdukları ticaret kumpanyaları Karayiplerde koloniler kurar. Yeni Dünya yerlilerinin büyük kısmının Avrupa'dan gelen hastalıklardan kırılması sebebiyle kurulan plantasyonlarda çalıştırmak üzere Afrika'dan köle ithali başlatılır. Çalışma şartlarının ağırlığı sebebiyle getirilen köleler fazla yaşamamakta, bu da sürekli köle ithali gerektirmektedir. Avrupalıların ilk yerleştikleri Hispaiola adası, Fransız devriminin hemen ardından Amerika kıtasının ikinci başarılı¹⁰⁵ bağımsızlık hareketine ev sahipliği yapacak, Fransa'dan özgürlüğünü kazanan siyah köleler Atlantik köle ticaretinin başlamasından üç yüz yıl sonra 1804'te Haiti devletini kuracaktır. Kuzey Amerika'nın Doğu sahillerindeki ilk İngiliz kolonilerini Virginia Company of London ve Virginia Company of Plymouth adlı İngiliz şirketleri tarafından kurulur. Gemi donatımı, tayfanın maaşları ve ilk yerleşim yerlerinin kurulması masraflı ve tehlikelidir. Nitekim Plymouth kumpanyasının kurduğu koloni metruk bir halde bulunur ve şirket iflas eder. 16. yy Rus Çarlığı Sibiryaya içlerine doğru genişlemeye başlar. Sibiryaya kürk ticareti Rus Çarlığına büyük gelir sağlar. Korkunç İvan dönemin zengin tüccarlarından Stragonov ailesine bölgede imtiyazlar verir. Stragonov ailesi Sibiryada yerleşim yerleri kurarak Sibiryaya ticaret ağını oluşturur. Rus Yayılması Alaska'ya ulaştığında bölgeye yerleşim

¹⁰² Aslı Birleşik Doğu-Hindistan Kumpanyası (Vereenigde Oost-Indische Compagnie / VOC), tıpkı Birleşik Yedi Alçakülke Cumhuriyeti (*Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden*) gibi, bu yedi devlette kurulan ticaret kumpanyalarının birliğidir. Bu çalışmada Hollanda Doğu Hindistan Ticaret Kumpanyası olarak anılmaktadır.

¹⁰³ Özgür deniz, ya da denizlerin serbestisi şeklinde tercüme edilebilir.

¹⁰⁴ "Batı Hindistan" adı okuyucuyu yanıltmasın, Amerika keşfedildiği esnada, orası Hindistan zannedildiği için Karayip bölgesine Batı Hindistan adı verilmiştir. Doğu Hindistanla kastedilen ise Hindistan ve Güney Doğu Asyanın tamamıdır.

¹⁰⁵ İleri ABD bağımsızlık mücadelesidir.

yerleri kurulması için Rus - Amerikan Şirketi kurulur¹⁰⁶. RAK aynı zamanda hisse senedi çıkartan ilk Rus şirketi olacaktır.

Coğrafi keşifler sayesinde bezirgânlar yeni pazarlara kavuşur, ticaret hacmi artar, emperyalist devletlerarası mücadele kızışır. Emperyalist mücadele sonucu başlayan 7 yıl savaşı (1756-1763) aslında bir dünya savaşıdır. İngiltere ve Fransa önderliğindeki taraflar 5 kıtada mücadeleye girişir. Savaş sonrası her iki tarafta da ekonomi alt üst olur. Amerika’da halk ayaklanarak bağımsızlık ilan ederken Fransa’da 1. Cumhuriyet kurulur. Her iki devrim de aydınlanma çağıının ideolojik temeline dayanır. Fakat devrimin boğulmadan sürdürülebilmesi sanayi devriminin sunacağı teknik imkânlarla bağlanacaktır.

Birleşik Krallık 7 yıl savaşı sonrası maliyeyi toparlamak için Amerika’daki kolonilerinden yeni vergiler talep eder. Damga pulu vergisine ilişkin yasa¹⁰⁷ üzerine New York’ta toplanan koloni temsilcileri tarafından “Haklar ve Şikâyetler Bildirgesi”¹⁰⁸ yayınlanır. 13 koloni halkı temsil hakkı talep etmektedir. Ertesi yıl damga pulu vergisi yürürlükten kaldırılır¹⁰⁹ fakat yeni gümrük vergisi yayımlanır¹¹⁰. Yeni vergi karşısında kolonistlerin tekrar direnmesi üzerine 1543 tarihli vatana ihanet yasası tekrar yürürlüğe konur. Bu yasaya göre İngiltere dışında yakalanan hainler İngiltere’de yargılanacaktır. Yükselen gerilim neticesinde 1775’te savaş patlak verir. Fransa bu savaş sırasında Amerikalı isyancıları destekleyecek fakat savaşın mali yükünü karşılayabilmek için vergilerin yükseltilmesi Fransa’da da huzursuzluğa yol açacaktır. “Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik”¹¹¹ şiarıyla ortaya çıkan Fransız devrimi cumhuriyeti kurarak iktidarın dayanağını tanrıdan halka indirir. Napolyon’un kendini imparator ilan etmesiyle yıkılan cumhuriyet 1848 devrimi ile tekrar kurulur. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde sanayi devrimi Avrupa toplumsal yapısını tamamen dönüştürmüştür. Tam da Komünist Manifestonun yayınlandığı yıl tüm Avrupa’da işçiler ayaklanmaktadır. Fransa’da kurulan 2. Cumhuriyet bu sefer de başka bir

¹⁰⁶ Российско-Американская Компания. Kısa RAK.

¹⁰⁷ Stamp Act, 01.11.1765.

¹⁰⁸ “Declaration of Rights and Grievances”.

¹⁰⁹ Act Repealing the Stamp Act, 18.03.1766.

¹¹⁰ The Townshend Act, 20.11.1767.

¹¹¹ “Liberté, égalité, fraternité” veya Osmanlı Meşrutiyeti dönemindeki tercümesiyle “Hürriyet, Müsavat, Uhuvvet”. Tarihsel anlamda bu eyleyiş rehberlerinin maddi temeline işaret edilmesi gerektiği konusunda bkz; Ümit Hassan, “Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik Üzerine Mektup”, Toplum ve Bilim, sayı:14, 1981, s.157-163.

Napolyon'un¹¹² kendini imparator ilan etmesiyle yıkılır. Prusya - Fransa arasında başlayan savaşın ekonomik baskısıyla isyan eden işçiler Paris Komününü kurar. Neticede Prusya krallığı Almanya'yı birleştirirken Fransa'da 3. Cumhuriyet kurulur. Almanya'yla yapılan savaş neticesinde kurulan cumhuriyet yine Almanya'yla yapılan savaş neticesinde yıkılır. Müttefik kuvvetlerin desteği ve halk direnişiyle Fransa'da cumhuriyet 4. defa kurulur. Fakat kısa süre sonra Vietnam ve Cezayir gibi sömürge halkların direnişi üzerine 5. Cumhuriyet kurulacaktır. Halk direnişi ile tekrar tekrar dönüşen Fransa, ulus devleti anlayabilmemiz için iyi bir örnektir.

Ulus devlet için ulusal egemenlikten, ulusal egemenlik içinse temel haklardan söz etmemiz gerekir. Temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması halkın mücadelesi neticesinde gerçekleşebilmiştir. Bu haklar altın tepside sunulmaz kimseye. Nitekim Fransız ihtilalinin akabinde bir Fransa kolonisi olan Haiti'de aynı temel hakları talep ederek isyan eden köleler Haiti Cumhuriyetini kuracaktır. Unutulmaması gereken Fransız ihtilali öncelikle bir burjuva hareketidir. Soylular karşısında müttefik görülen Fransa köylüsüne tanınan haklar sömürgelerde kölelere tanınmamıştır. ABD, Fransa, Haiti ve bunlar gibi devrimler birer birer mutlakiyetçi köhne rejimleri (Ancien Régime) ortadan kaldıracak, mülksüz halk kitlesinin güvencesi ikinci kuşak haklar köhne rejimlerin yıkılması ardından gelen işçi ayaklanmalarıyla mümkün olabilecektir.

Burjuva devrimleri ile feodal hukuk ortadan kalkarken temel haklar ve yeni kodifikasyon hareketleriyle karşılaşırız. Öngörülebilirlik ve hukuk güvenliği açısından kodifikasyon hareketleri önemlidir. Esasında yazılı kanun yeni bir hukuk tekniği değildir, nitekim hak arayışıyla patricilere başkaldıran plebler 12 Levha Kanunlarını M. Ö. 5. yy'da elde etmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan yazılı anayasalarla temel haklar güvence altına alınırken, Code Civil gibi memleket genelinde tüm yurttaşlara¹¹³ uygulanacak genel kanunlar da feodal hukuku rafa kaldırarak hukuki eşitlik getirir. Günümüz hukuku ile karşılaştırıldığında 18. yy kanunları için hukuki eşitlik tanımı iddialı görülebilir fakat ülke içerisinde bölgeden bölgeye değişen feodal hukuk yerine ülke genelinde uygulanacak kanun hukuku yeknesak hale getirmiş ve feodal statüleri

¹¹² Louis-Napoléon Bonaparte (III. Napolyon olarak da bilinir) Napolyon Bonapart'ın yeğenidir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra darbeye yönetimi tamamen ele geçirir.

¹¹³ Civil, Medeni ile esasında kastedilen yurttaşdır. Örneğin Rusya Medeni Kanunu, Rus dilinde "Гражданский кодекс Российской Федерации" yani "Rusya Federasyonu Yurttaşlar Yasası" olarak anılır.

ortadan kaldırmıştır. Eşitlik henüz sağlanamamış fakat feodal hukuka nazaran bir iyileşme gözlenmektedir. Köhne rejimin ilahi temelli egemenliğinin yerini ulusal egemenlik alırken tebaa hak sahibi yurttaşa dönüşür. Burjuva devrimleri klasik temel hakları ortaya koyar fakat yoksul halk kitlesi için manasız kalır. Eğitimsizken düşünce hakkının, parasızken mülkiyet hakkının ne anlamı olurdu? İşçi mücadeleleri neticesi elde edilen yeni temel haklar insanlık onuru için ileri bir adım olur. Bu yeni sosyal haklar devlet-yurttaş arası münasebetleri arttırırken, ücretsiz zorunlu temel eğitimin ulus kimliği aşılması gibi, ulus asabiyetini oluşturacak yeni yollar da üretmiştir. Klasik haklar ve sosyal haklar olarak anılan birinci ve ikinci kuşak haklar 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yer almıştır. İkinci dünya savaşı sonrası dekolonizasyon sürecinde bireyden ziyade kolektif olarak toplumun faydalanacağı dayanışma hakları üçüncü kuşak haklar olarak karşımıza çıkar. Kültürel kimlik hakları, çevre hakkı, barış hakkı bu haklar arasındadır. Fransız ihtilali'nin şiarı; Liberte birinci kuşak, Egalite ikinci kuşak, Fraternite üçüncü kuşak haklarla vücut bulur adeta. Temel hakları tarihsel gelişim içerisinde bu şekilde kuşaklara ayırarak açıklayan Karel Vasak olmuştur¹¹⁴. Vasak'tan sonra Teknik gelişmenin gündeme getirdiği meselelerdense dördüncü kuşak haklar doğmuştur. Bunlar kişisel verilerin korunması, unutulma hakkı, genetik çalışmaların etik problemleri gibi Tekniğin insan onuru aleyhinde kullanılmasına ilişkindir.

3.1.3. Bilişim Devrimi

“Sadece ellerinizi kullanarak fazla marangozluk yapamayacağınız gibi, sadece beyninizi kullanarak pek fazla düşünemezsiniz” Bo Dahlbom ve Lars-Erik Janlert, Bilgisayar Geleceği¹¹⁵.

Sanayi devrimi ile ürün işleyen makinalardan sonra insanlığın en büyük atılımı bilgi işleyen makinaların icadı olmuştur. Bilginin makineyle işlenip payaşımı Tekniği benzeri görülmedik bir hızla ilerleterek toplumsal yapıyı dönüştürmektedir. Big Data ya da Türkçesiyle Büyük Veri hakkında Google CEO'su Eric Schmidt'in söylediğine göre *“Uygarlığın şafağında 2003'e kadar üretilen tüm bilgi 5 exabyte, artık bu kadar*

¹¹⁴ Rona Aybay, “İnsan Hakları Hukuku”, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 91.

¹¹⁵ Daniel C. Dennett, “Aklın Türleri”, çev. Handan Balkara, Varlık Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1999, s. 148.

*bilgiyi 2 günde üretiyoruz”*¹¹⁶. İddia edilen rakamlar tartışılrsa da mağra resimlerinden, çivi yazısı tabletlere, matbaanın icadı sonrası basılan incillerden, yemek kitaplarına kadar kaydedilen tüm bilgiden daha fazlasını kaydediyoruz artık. O kadar fazla bilgi kaydediyoruz ki artık çoğundan nasıl faydalanacağımızı dahi tahmin edemiyoruz.

İletişim tekniklerindeki atılımlar sayesinde çabuk ve etkin kamuoyu oluşumu, devletin halk karşısındaki sorumluluğunu arttırmaktadır. Örneğin, çoğu ülkede hükümet değişikliğine neden olan ve “Arap Baharı” diye anılan halk hareketleri internet aracılığıyla oluşan asabiyetin sonucudur. Başta sadece mülk sahiplerine tanınan oy hakkının mülksüzler ve kadınlarca kullanılabilmesi için mücadele gereketi. Temel haklar ve halk egemenliğinin devleti dönüştürmesiyle demokrasi dirildi. Fakat dirilen, kandaşlıkta olduğu gibi doğrudan değil temsili demokrasidir. Yani küçük kandaş topluluklar törelerini kendiliğinden yaratabilirken, kalabalıklaşan uygar toplumun hukuku üretebilmek için fiziki imkânsızlıklardan ötürü temsiliyete ihtiyacı olacaktı.

*“Günümüzde doğrudan demokrasi örneğine yalnızca İsviçre'nin çok küçük nüfuslu Appenzell, Glaris ve Unterwald kantonlarında rastlıyoruz. Bu kantonlarda seçmenler Pazar günü geniş bir alanda toplanıp yasaları oylar ve bunları uygulayacak olanları seçer. Doğrudan demokrasinin günümüz büyük devletlerinde uygulanma şansı yoktur. Bu nedenle demokratik yönetimin yaygın uygulama biçimi temsili yönetim şeklindedir. Ancak doğrudan demokrasi düşüncesi, etkisini temsili demokrasi ile birlikte uygulanan yarı doğrudan demokrasi yöntemleriyle sürdürmektedir.”*¹¹⁷

Fakat Teknik bu fiziki sorunları aşma konusunda insana yardımcı olabilir. Sanal dünya tüm insanlığı bir araya getirebiliyorken ve gelişen iletişim teknikleri yeni asabiyetler oluşturma hususunda yardımcı olurken doğrudan demokrasiye neden dönülemez? Bu konuda öncelikli sorun kullanılacak sistemin güvenliğidir. Halk, oy sayımına sandık başında nezaret edebiliyorken sanal ortamda yapılacak oylamanın böyle bir imkânı yoktur. Fakat gelişen Teknik, ihtiyaç duyulan güvenliği sağlayabilir. Hali hazırda sanal oylama üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, Estonya 2005 yerel seçimlerinde ve 2007 genel seçimlerinde vatandaşlara internet üzerinden oy kullanma

¹¹⁶ Google's 2010 Atmosphere convention.

¹¹⁷ Fazıl Sağlam, “Anayasa Hukuku Ders Notları”, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2013 Lefkoşa, s.80-81.

imkânı sunulmuştur¹¹⁸. Böylece Estonya ülke çapındaki seçimlerde internet üzerinden oylama imkânı sunan ilk devlet olarak tarihe geçmiştir. Estonya vatandaşlarına bilgisayar tarafından okunabilen çip içeren kimlik belgeleri sunmakta ve bu kimlik marifetiyle vatandaşlar internet üzerinden oy kullanabilmektedir.

Yasaya göre seçim gününün 10 gün öncesinden 4 gün öncesine kadar elektronik oy kullanılabilir. Elektronik ortamda birden fazla oy verilmesi halinde son verilen elektronik oy geçerli sayılır. Elektronik oylama süresi sona erdikten sonra elektronik seçim komitesi, elektronik ortamda oy kullanan kişilerin listesini seçim komitesine gönderir, eğer bir seçmen hem elektronik ortamda hem sandıkta oy kullanmışsa, sandıkta kullanılan oy esas alınır. Elektronik seçim komitesine ilgili seçmenin elektronik oyunu saymaması bildirilir¹¹⁹. Benzer şekilde, uzun yıllardır mektupla oy kullanma olanağı bulunan İsviçre, vatandaşların internet üzerinden oy kullanmasını sağlayacak bir sistemi kullanıma sunmuş, oy kullanan vatandaşlar devletin kendilerine verdiği şifreyle oylarını takip edebilmiştir¹²⁰. Nitekim aralarında Türkiye Cumhuriyeti'nin de bulunduğu çoğu devlet vatandaşlarının devletle olan münasebetlerini kolaylaştırmak için e-devlet uygulamasından faydalanmaktadır. Bu sistemlerde vatandaşlar kendilerine verilen bir şifre sayesinde bürokratik işlemlerini internet aracılığıyla yapabilmektedir. Bürokratik işlemlerin internet üzerinden yapılabilmesi maliyetleri düşürürken, işlemleri kolaylaştırarak vatandaşın devletle iletişimini daha sağlıklı hale getirmektedir.

İnternetin seçimleri kolay, çabuk ve ucuz hale getirmesi sayesinde, Referandum, Halk teşebbüsü, Halk vetosu, Temsilcilerin azli gibi yöntemleri kullanan halk doğrudan demokrasiye sahip olabilecektir¹²¹. Fakat burada başka sorunlarla karşılaşırız. Eğer gerçekten manipüle edilemeyecek güvenilir bir e-oylama sistemi kursak dahi, gizli oy güvencesini ya da oyun kişiselliğini sağlama imkânımız olmayacaktır. Bu da oyların internette değilse de doğrudan manipüle edilmesine yol açabilir¹²². Ayrıca mevcut

¹¹⁸ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160504_estonya_internet, E. T. 22.11.2017.

¹¹⁹ Estonya seçim yasası, Riigikogu valimise seadus (RT I 2002, 57, 355) m. 38 ve m. 48.

¹²⁰ Jan Gerlach and Urs Gasser, "Three Case Studies from Switzerland: E-Voting", Internet & Democracy Case Study Series, Berkman Center Research Publication No. 2009-03.1, MARCH 2009 <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/-dpadm/unpan042529.pdf> E. T. 29. 10. 2017.

¹²¹ Demokrasi teorileri ve egemenliğin kullanımı için bkz; Kemal Gözler, "Anayasa Hukukunun Genel Esasları", 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2013, s.272

¹²² İbid. s.277. Gözler'e göre teknik olarak insanların oylarını internet aracılığıyla kullanması mümkün, ancak oyların gizliliği ve kişiselliği bakımından sorunludur. "*Bununla birlikte internet etkili bir siyasal katılma aracıdır. İnternetin demokrasi üzerinde yaygınlaştırıcı ve geliştirici bir etkisi olabilir. Ancak*

durumda herkesin internete erişim imkânı bulunmamaktadır. Zaten bu nedenle internet seçimi uygulayan ülkelerde, e-oy gerçek oy'un muadili konumundadır. Yani bir yandan bazı vatandaşlar sandıkta oy kullanırken diğer yandan arzu eden vatandaşlar internet üzerinden oy vermektedir. Bu nedenle tüm seçmenlere internet erişimi sağlanmadan doğrudan demokrasiye geçmek mümkün değildir.

Bunun dışında, çoğunlukçu demokrasi anlayışı sorun teşkil eder. İsviçre Anayasası 72/3 maddesi bu konuda spesifik bir örnek olarak verilebilir. 2009 yılında halk teşebbüsüyle anayasaya eklenen ilgili madde İsviçrede minare inşa edilmesini yasaklamaktadır. Diğer ibadethanelerden bahsetmeyen anayasa neden özellikle minareyi yasaklamaktadır? Wangen bei Olten belediyesinin bölgede bulunan Wangen Türk Kültür Derneği'nin minare inşası için izin talebini reddetmesi üzerine olay mahkemeye taşınır. Federal Yüksek Mahkeme'nin kararı¹²³ üzerine 2009 yılında minare dikilir. Bu esnada sağ partiler kanton yasalarıyla minareleri yasaklamaya çalışır fakat İsviçre Anayasası'na aykırı bulunan bu girişimlerden netice alınamaz. Bunun üzerine arzu edilen yasak halk teşebbüsüyle anayasaya eklenir. Anlaşılacağı üzere Federal Yüksek Mahkeme kararından hoşnut olmayan halk anayasayı değiştirmiştir. Burada tartışma konusu yaptığımız mesele minare değil, anayasa mahkemesi kararını beğenmeyen %57 seçmenin anayasayı değiştirmesidir. "Seçmen çoğunluğu ne dilerse hukuk odur" a varan çoğunlukçu anlayış Platon'un tiranlığa dönüşeceğini belirttiği yasadışı demokrasi olur¹²⁴.

Tiranlığa direnme konusunda Sofokles'in meşhur tragedyası Antigone'yi hatırlatmakta fayda var. Kral Kreon'un emrine karşı gelip hain ilan edilen kardeşini defneden Antigone kendisine tanrıların bahsettiği hakları hiçbir kralın elinden alamayacağını savunur. Fakat ilahi iradeyi kendinden yana sayan kralın suçlu bulunduğu Antigone diri diri mezara kapatılır. Kreon'un bu hükmü eşi ve oğlunu intihara sürükleyerek hüsrarla son bulur. İngiltere kralı I. Charles da ilahi iradeyi kendinden yana sayar lakin parlamentonun direnişiyle başlayan içsavaş neticesinde vatana ihanetten idam edilir. Ya da Roma'nın son kralı Tarquinius devrilip sürgün edilir ve Romada cumhuriyet kurulur. Zulme karşı direnme hukukun gayesidir. Burada zulmü

bu anlamda internet ile demokrasi arasındaki ilişki, anayasa hukukunun değil, siyaset biliminin alanına girer"

¹²³ Karar no: 1P.26/2007 /ggs, Lausanne, 4. Juli 2007.

¹²⁴ Platon'un siyaset felsefesi için bkz; Alâeddin Şenel, "Siyasal Düşünceler Tarihi", 2. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2010, s. 156 – 175.

sadece eziyet çektirmek olarak algılamamak icab eder. Zulüm esasen adaletin zıddıdır¹²⁵. Aslında adalet, Frederic Bastiat'ın da belirttiği gibi negatif bir kavramdır. Hukukun gayesi adaletin hüküm sürmesi değil zulmün hüküm sürmesine engel olmaktır. Zira kendi başına mevcudiyeti olan zulümdür, adalete ancak zulüm namevcut olduğunda erişilmiş olur¹²⁶. Tıpkı “soğuk” gibi, çünkü gerçekte “soğuk” diye bir şey yoktur, ısı vardır. Isıdaki azalma “soğuk” olarak anılır. Adaletin uygulamasını mahkemelerde gözlemleriz ve ancak bir hakkın ihlali yani zulmün mevcudiyetinde adaletten bahsederiz. Hayatın olağan akışı içerisinde birden durup “evet şu an adalet var” demeyiz, öncelikle bir haksızlık olması sonra da haksızlığın düzelmiş olması gerekir bu cümleyi kurabilmek için. Bu halde teknik üretici güçler marifetiyle doğrudan demokrasi kurabilmek için çoğulcu demokrasi anlayışına ve bu işleyişi savunacak adil yargıya ihtiyaç duyulur.

Teknik üretici güçler toplumun doğayla mücadelesinde faydalandığı araçlar ve yöntemlerdir. Fakat insanlık doğayla olan mücadelesini kendisi için tehlike oluşturacak boyutlara ulaştırmıştır. Kendisi için tehlikeli zira doğa dönüşür ve hayat bir yolunu bulur. Çok uzun süredir dünyada hayat var ve şimdiye kadar pek çok tür yok olup yerini yenilerine bıraktı. Örneğin yaklaşık 300 milyon yıl önce dünya ormanlar ve bataklıklarla kaplıydı. Bitki nüfusu o kadar fazlaydı ki atmosferdeki oksijen seviyesini yükselterek küresel soğumaya ve kendi yokoluşuna sebep oldu. Günümüzde faydalandığımız kömür madenlerinin çoğu Karbonifer Çağ olarak anılan bu dönemde ölen bitkilerin kalıntılarıdır. Şu an içinde yaşadığımız dönemi de insanın doğayı dönüştürmesi sebebiyle Antroposen Çağ olarak anmamız gerektiğini iddia eden bilimadamları var.

“Sera etkisi her ne kadar doğal bir olgu olsa da fosil yakıt tüketimi, ormanların yok oluşu, aşırı tarım yapılması gibi insan etkinlikleri, atmosferde büyük oranda CO₂ ve diğer sera gazlarının birikmesine sebep oluyor. Hepimizin bildiği gibi küresel ısınma, sera etkisinin de içinde bulunduğu etmenler

¹²⁵ “Arapça bir ad olan zulüm (z-l-m), <bir şeyi kendinden başka yere koymak> anlamına gelir. Bir kimseye <adalet vermek yerine hakkını ondan esirgemek> zulüm kelimesinin esas anlamına uygundur. Bu noktadan hareketle, adalet duygularına aykırı işlerde bulunmak, gadir, eziyet, haksızlık etmek gibi kavramlar da zulüm kelimesiyle belirtilmiş ve bu ad tüm İslâm dünyasında benimsenmiştir. (...) Zulüm, her çeşit haksızlık ve eziyeti içine alan, çok geniş kapsamlı bir ad olarak karşımıza çıkıyor. Erkeğin kadına, satıcının alıcıya, babanın çocuğa <zulmetmesi> mümkündür.” Ahmet Mumcu, “Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı”, AÜHFY, Ankara 1972, s. 3.

¹²⁶ Bkz; Frederic Bastiat, “Hukuk”, çev. Yıldırım Arsan, 3. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2005, s. 22.

nedeniyle atmosferdeki periyodik sıcaklık artışına bağlı ısınmadır. Burada asıl sorun yaratan nokta, insan etkisi nedeniyle, çıkanla orantısız olarak atmosfere giren sera gazlarındaki artış ve bundan kaynaklanan girdi - çıktı dengesizliğidir. 16.02.2011'de Cenevre'de açıklanan Birleşmiş Milletler Çevre Raporu'na göre 21. yüzyılda ortalama hava sıcaklığının 1,4 °C ile 5,3 °C arasında artacağı, buzulların erimesiyle denizlerin 8 - 88 cm kadar yükseleceği ve uzun vadede Dünya'nın fiziksel yapısında ciddi değişiklikler ortaya çıkacağı belirtilmiştir”¹²⁷.

Anlaşılabacağı üzere risk ciddidir. Nitekim bu nedenle neredeyse tüm devletler Paris iklim antlaşmasıyla karbon salınımını azaltma hususunda anlaşmıştır. Bir meseleyi düzenleyebilmek için önce anlamamız gerekir. İklim değişikliğini algılamamızı sağlayacak bilimsel metod olmasa bu antlaşmayı yapamazdık. Aralarında Türkiye Cumhuriyeti'nin¹²⁸ de bulunduğu pekçok devlet çevrenin korunmasını anayasalarında güvence altına almaktadır. Bundan da öte, kimi devletlerce doğa kısmen veya tamamen bir kişi olarak kabul edilerek hak sahibi yapılmıştır. Yeni Zellanda Whanganui nehri, Hindistan Gangers nehri ve Ekvador Vilcabamba nehri, dâhil oldukları devletlerce kişi olarak tanınmıştır. Ekvador Anayasası madde 10 doğayı hak öznesi olarak tanımaktadır.

“Doğaya hak tanıyan anayasa hükümleri, etik açıdan insan olmayan varlıkları hak öznesi olarak meşrulaştırmakta, moral açıdan biyo çeşitliliğin korunması gibi ödevler türetmekte ve politik açıdan yasalar için antroposentrizm dışı yeni bir çerçeve çizmektedir. Bolivya Anayasası 'doğal kaynaklardan' ve icabında onları endüstrileştirmekten bahsederken, Ekvador Anayasası pasif değil, aktif şekilde doğadan, (bizdeki tabiat ana kelimesine denk düşecek şekilde pachamama diyorlar) bahsetmektedir.”¹²⁹

Bu bağlamda kısmen ya da tümünden doğa, insan - olmayan kişi statüsünde karşımıza çıkar. Türk Anayasası'nda çevrenin korunmasına ilişkin konulan hüküm yetersiz bir güvence değildir. Fakat Şirin'in yukarıda belirttiği gibi pasif değil, aktif şekilde

¹²⁷ Esra Gürbüz, “Jeolojik İmzamız Antroposen”, Bilim ve Teknik Dergisi, Nisan 2013, s. 32-35.

¹²⁸ TC. Anayasa m. 56 “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.”

¹²⁹ Tolga Şirin, “GELECEK KUŞAKLARDAN DOĞANIN HAKLARINA: BOLİVYA VE EKVADOR ANAYASALARI”, Türkiye Barolar Birliği: II. Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı, 2014.

doğadan bahseden Ekvador Anayasası veya örneğin Bhutan Anayasası m. 5/3¹³⁰ daha etkin güvence sunmaktadır.

Bu konu üzerine bir başka karar da Arjantinden geldi.

“HAYVAN HAKLARI DERNEĞİ AVUKATLARI (AFADA) ve ANDRES GIL DOMINGUEZ ‘...hak süjesi ORANGUTAN SANDRA, fiziksel ve zihinsel şiddette maruz bırakılamaz, mülkiyete konu eşya olarak görülemez, kanuna aykırı şekilde seyahat hürriyeti ihlal edilemez...’ iddiasıyla, Buenos Aires Şehri Özerk Yönetimi ve Buenos Aires Şehri Hayvanat Bahçesinden SANDRA’yı serbest bırakması ve meselenin bilirkişi tarafından incelenerek kendi türüne uygun bir barınak tespit edilerek hayatını iyileştirebilmesi için buraya yerleştirilmesine ilişkin koruma tedbiri alınmasını talep eder”¹³¹.

Mahkeme, Orangutan Sandra’yı insan-olmayan kişi olarak tanıyarak zihinsel ve bedensel durumuna uygun bir yaşam alanına nakline karar verir. Benzer bir dava New York Yüksek Mahkemesi’nde Tommy ve Kiko adlı iki şempanzenin serbest bırakılmaları için açılır. Fakat New York Yüksek Mahkemesi Temyiz Bölümü Birinci Hukuk Dairesi, Habeas Corpus talebini reddeder¹³². İnsan Olmayan Kişiler Hareketi (Non - Human Rights Project), Tommy ve Kiko’nun eşya değil kişi olduğu iddiasındadır ve emsal karar olarak köleliğe ilişkin “Somerset vs. Steward” davasını gösterir. Son olarak Suudi Arabistan Sophia adlı bir robota vatandaşlık vererek onu da insan - olmayan kişi statüsüne sokmuş oldu. Robot Sophia’nın hak kazanımı bir kraliyet fermanıyla ihsan edilmiştir¹³³. Nehir örneklerinde olduğu gibi kısmen veya pachamama örneğinde olduğu gibi tamamen doğayı, orangutan gibi akıllı primatları ve son teknoloji robotları kapsayan insan - olmayan kişi statüsü, gerçek ve tüzel kişilik haricinde yeni bir statü olarak yavaş yavaş hukuk âleminde yerini almaktadır.

Sınıflı toplumların ortaya çıkışıyla icad olunan kölelik müessesesi, sanayi devrimi sonucu dönüşen ekonomik sistemin maddî, aydınlanma hareketininse manevi

¹³⁰ “Devlet, ülke doğal kaynaklarını ve ekosistemi muhafaza etmek için, Bhutan topraklarının asgari yüzde altmışının ilelebet orman olarak kalacağını güvence altına alır.”

¹³¹ “Hayvan Hakları Derneği Avukatları ve Diğerleri Buenos Aires Şehri Özerk Yönetimine Karşı”, Karar no: EXPTE. A2174-2015/0, Buenos Aires Şehri, 21 Ekim 2015.

¹³² “Matter of Nonhuman Rights Project, Inc. Vs. Lavery”, 2017 NY Karar no: Slip Op 04574 [152 AD3d 73], June 8, 2017, Appellate Division, First Department.

¹³³ Riyad’da gerçekleştirilen Future Investment Initiative (25.10.2017) toplantısı esnasında, konuşmacılar arasında bulunan Robot Sophia’nın Suudi vatandaşlığına hak kazandığı ilan edildi. Bkz; <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41780346>, E. T. 12.11.2017

imkânlarıyla tedricen ortadan kaldırılabilmiştir. İnsan sadece insan olduğu için hak öznesi olma mertebesine yükselebilmiştir. Bu bakımdan Tommy ve Kiko için açılan davada “Somerset vs. Steward” kararının emsal olarak öne sürülmesi manidardır.

3.2. HUKUKUN DÖNÜŞÜMÜ

Morgan modelinden alınan dönemler toplumsal yapının uygarlık aşamasına kadar geçirdiği merhaleleri göstermekte fakat hepsi bundan mı ibarettir? Fukuyama'nın¹³⁴ ifade ettiği gibi tarihin sonuna mı geldik? Marks'ın modeline göre hayır. İlkel komünal, köleci, feodal, kapitalist, komünist toplum şeklinde dönemlendirdiği ve birçok eserinde tek tek aşamaların bizatihi kendilerinden ziyade tarihi gelişim-değişim üzerinde analizle geliştirdiği insanlık tarihini, kendi zamanında bitirmeyen Marks ileriye dönük bir projeksiyon sunar¹³⁵. Öngörüsü, sınıfsal asabiyetin son aşama komünizme geçişi mümkün kılacağı yönündeydi. Bu öngörüye soğuk savaş sırasında çoğu insan inandı. Kamplara ayrılan insanlık dünya dışında dahi birbiriyle mücadele etti. İki taraf da uzaya önce uydular fırlattı, sonra hayvanları ve nihayet insanları. Peki, bu insanların dünya dışı canlılarla karşılaşma ihtimali var mıydı? Evrende bizden başka akıllı canlılar olup olmadığı iki tarafın da ciddiye aldığı bir sorundu. Öyle olmasa ABD tarafından dış uzaya gönderilen voyager uydusu neden insanlık hakkında bilgiler içeren altın bir plak taşınsın? Peki ya bu uzaylılar da bizler gibi bir uygarlık kurmuş olabilir miydi? Eğer öyleyse bunlar ne tür uygarlıklardı? Bu sorun üzerine Sovyet astrofizikçi Nikolay Kardaşev dünya dışı uygarlıkları sınıflandırabileceğimiz bir ölçekle ortaya çıktı. Kardaşev ölçeği, Tip1 / Tip2 / Tip3 şeklinde uygarlıkları tükettikleri enerji miktarına göre sınıflandırmaktaydı. Kardaşev diğer pek çok bilim adamı gibi uzaylılarla fiziksel kontak kurmadan evvel radyo sinyalleriyle haberleşmenin gerçekleşeceği kanaatindeydi. Nitekim o sıralarda uzayda CTA-21 ve CTA-102 olarak bilinen kaynaklardan doğal olmadığı düşünülen radyo sinyalleri gezegenimize ulaşmaktaydı. Kardaşev'in hesaplamalarına göre bu uzak kaynaklardan bize bilgi ulaştırmak için muazzam bir enerjiye ihtiyaç vardı. Böyle muazzam bir enerjiyi yönlendirebilmek için de gelişmiş bir uygarlık gereklidir (ya da sadece gelen radyo dalgalarını yanlış yorumlamıştık ki öyle oldu). Kardaşev ölçeğindeki Tip1 kendi gezegeninin tüm enerjisini kullanabilen uygarlıktır; Tip2 kendi

¹³⁴ Bkz; Francis Fukuyama, “Tarihin sonu ve son insan”, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011, s.?.

¹³⁵ SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi, “Politik Ekonomi Ders Kİstabı, Cilt I”, çev. İsmail Yarkin, 2. Baskı, İnter Yayınları, Ankara 1996, s. 18.

güneşinin tüm enerjisini kullanabilen uygarlıktır; Tip3 ise kendi galaksisinin enerjisini kullanabilen uygarlıktır. Kardeşevin bu çalışması¹³⁶ üzerinden elli yıl geçti ve hala dünya dışı bir uygarlıkla irtibat sağlayamadık. Fakat bu Kardeşevin öngördüğü uygarlık seviyelerine insanın ulaşamayacağı anlamına gelmiyor. Kardeşev bu çalışmayı yaptığı esnada dünyanın toplam enerji tüketimi 4×10^{19} erg/sec ve Tip1 uygarlık için enerji tüketim miktarını yaklaşık $\approx 4 \times 10^{19}$ erg/sec öngörür. Nitekim Tip1 için öngördüğü teknoloji seviyesinin de dünyanın ulaştığı teknolojik seviyeye yakın olduğu iddiasındadır. Michio Kaku ise Kardeşev ölçeğine dünyanın mevcut halini Tip0 uygarlık olarak ekler¹³⁷.

Evren madde ve enerjiden oluşur, bunlar yaratılmaz veya yok edilemez, sadece formları değiştirilebilir. Termodinamiğin ikinci yasası maddenin sürekli bozulma eğilimini ve bu eğilimin evrendeki düzensizliği yani entropiyi arttırdığını belirtir. Evrende madde düzensizlik istikametinde ilerlerken canlı organizmalar maddeyi istisnai bir şekilde düzenli hale getirmektedir. Cansız maddeler enerji salarken, canlı organizmalar enerjiyi toplamakta ve düzenli bir maddi yapı oluşturmaktadır ki bu negatif entropi olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle White'a göre kültür termodinamik bir sistem, bir tür organize madde hareketi ve enerji dönüştürme sürecidir. White burada toplumsal ilerlemeyi enerjiyi dönüştürebilme kapasitesine bağlayarak, kişi başı tüketilen enerji miktarındaki artışın sosyokültürel yapıyı ilerlettiğini iddia eder. Bu yaklaşım teknik üretici güçleri toplumsal evrimde başrole koymaktadır. Özet olarak; 1) Teknik, varoluş mücadelesinde bir sorun çözme yöntemidir, 2) Bu da yeter miktar enerjiyi ele geçirip insan ihtiyaçları için yönlendirmektir, 3) Daha fazla enerji elde edip daha etkin kullanan toplumlar, diğer toplumlar karşısında üstün konuma gelir, 4) Bu da o toplumun evrimsel bağlamda ileri konumda olduğunu gösterir.¹³⁸

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2017 Raporu'na göre 767 milyon insan günlük 1.9 USD gelirin altındadır. Fakat aynı rapora göre 1999 yılında aşırı düşük gelirli nüfus 1.7 milyardı. BM'nin hedefi 2030 yılına kadar bu sefaleti

¹³⁶ N.S.Kardeşev, "Dünyadışı Uygarlıkların Bilgi İletimi", *Astronomi Dergisi*, 1964. T. 41. c. 2. s. 282-287. (Кардашев Н.С. "Передача информации внеземными цивилизациями", *Астрон.журн.* 1964. Т. 41. Вып. 2. С. 282-287.)

¹³⁷ Micio Kaku, "Vision", Oxford University Press, Oxford 1998, p.324; "Dangers faced by Type0 civilizations".

¹³⁸ Leslie A. White, "The Evolution of Culture: The Development of Civilization to the Fall of Rome", McGraw-Hill, Newyork 1959, s. 33 – 57.

ortadan kaldırmaktır¹³⁹. 2030 yılına kadar bu hedefe varılabilir mi tartışılır ama sefaletin tedricen azalmakta olduğu bir gerçek. Dünya nüfusu artarken orta sınıfın kalabalıklaşması hak taleplerini arttıracaktır şüphesiz. Aynı zamanda orta sınıfa yükselerek temel ihtiyaçları dert etmekten kurtulacak insanlar, daha fazla tüketim talebiyle teknik gelişimi de kamçılacaktır. İktisadın, şüphesiz başka perspektifli tanımları olmasına rağmen, kısıtlı kaynakların sınırsız olan ihtiyaçlarımızı karşılama yöntemlerini inceleyen bilim dalı olduğu genel kabul görmüş bir tesbit-önermedir. Herkesten imkânı kadar, herkese ihtiyacı kadar şiarı ne kadar hoş ve adil gelse de uygulayabilmek adeta imkânsız, zira kaynaklar kısıtlıdır. Ancak teknik üretici güçlerde yaşanacak bir atılımın kaynaklarımızı sınırsız hale getirmesi iktisadı lüzumsuz hale getirdiğinde Marks'ın öngördüğü nihai aşamaya geçilebilir. Tip2 uygarlığa yükselebilirsek sınırsız enerjiye ve bu imkândan faydalanarak uzay madenciliği¹⁴⁰ sayesinde sınırsız kaynağa sahip olabiliriz. Bu noktada sınırsız kaynakların iktisadı lüzumsuz kılması, emek ve üretimin sona ereceği anlamına gelmez. İnsan var olduğu müddetçe üretmeye devam edecek, fakat sınırsız kaynakların tanıdığı imkân sayesinde para zenginlik ve biriktirme özelliğini yitirip sadece değer aracı olacaktır. Bu sayede üretimdeki yabancılaşmanın ortadan kalkması insana manevi varlığını geliştirme özgürlüğünü gerçekten sunacaktır. Neolitik devrim ile insan üretime başlamış, Sanayi devrimi ile emek piyasası oluşmuş, henüz adını koyamadığımız bu müstakbel devrimle ise paylaşım mücadelesi lüzumsuz hale gelecektir. Böylesi bir devrim kaçınılmaz olarak devlet ve hukuku da dönüştürecektir. Paylaşım mücadelesinin ortadan kalkması tüm insanlığı kapsayan barışçıl bir uygarlığa yol açarak sınırları ortadan kaldıracaktır. Avrupa Birliği bu durum için güzel bir örnek teşkil eder. Dünya Birliği ve dünya müktesebatı neden olmasın?¹⁴¹

¹³⁹ United Nations Sustainable Development Goals Report 2017 <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2017/TheSustainableDevelopmentGoalsReport2017.pdf> E. T. 13.11.2017

¹⁴⁰ Şu an bu alanda girişimde bulunan şirketler mevcut bkz; Reşat Volkan Günel, “Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği”, Turhan Kitabevi, Ankara 2016, s. 116.

¹⁴¹ Örneğin, 2007 yılında Birleşmiş Milletler Parlamentosu oluşturulması talebiyle bir kampanya başlatıldı. Dünya çapında sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve gönüllülerce başlatılan bu inisiyatif eski BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali tarafın da desteklendi. Bkz; United Nations Parliamentary Assembly, <http://en.unpacampaign.org/>, E. T. 13.11.2017.

SONUÇ

Bilimin amacı nedir? En yalın haliyle bir şeyi açıklamak, anlaşılır kılmak. Tarih de bir şeyi açıklar, anlaşılır kılar, bu onu bilim yapmak için yeterli midir? Tarih, olaylar ve hikâyelerden oluşur, tıpkı edebiyat gibi. Edebiyat; bize hayata başkasının gözüyle bakma imkânı tanır. Kendi hayatımız süresince yaşayamayacağımız deneyimleri tattırır, ömürlerce zaman kazandıran bir sanattır. İnsanları birarada yaşayabilmesi için eğitir, zaten bu yüzden edep - adap kökünden türemiştir.

Tarih uygarlık öncesi insanda edebiyatla içiçeydi. Geçmişin hikâyesini gerçek olmayan kurgudan sıyırıp objektif (tarafsız değil) olarak açıklamak, anlaşılır kılmak, neden ve nasıl sorusunu cevaplamak onu bilimselleştirdi. Edebiyatın iyiyi bildirmek gibi ahlaki bir ödevi var. Tarihi edebiyattan ayırırken bu ahlaki kaygıyı yitirmememiz gerekir. Sosyal bilimlerin tüm disiplinleri için bu “bilim midir?” sorusu gündeme gelir. Belki de ilk sosyal bilim diyebileceğimiz tarih için önerilen bu cevap, diğer sosyal bilimler için de geçerlidir. Uygarlık öncesinde sadece edebiyat vardı, sosyal bilimler ondan koptu. Koptu çünkü kurguların zenginliğini edebiyata bırakıp sadece doğru ve gerçek üzerine kuruldu. Hukuk, yani pratik uygulanan hukuk değil bilim olan hukuk (Jurisprudence), sosyal bilimlerin sahip olması gereken ahlaka en sıkı bağlı disiplindir. “Ius est ars boni et aequi” / “Hukuk iyinin ve adilin sanatıdır” ifadesine bu açıdan bakmamız gerekir. Bu nedenle evvelimizin adilini bildirmek ve ahirimizin adiline ışık tutmak Hukuk Tarihi’nin ahlaki ödevidir.

Kahır ve tagallüp ile kurulan Mülk için Teknik olmazsa olmazdı. Egemeni koruyan surlar, muhafızların silahları, hapisaneler hep Tekniki. Kent devlet, feodal devlet, ulus devlet gibi ard arda gelen sıçramalar üretici güçlerin işbirliğiyle gerçekleşti. Pratik hukuk, esasen varlığı üretici güçlerle dönüştürme sürecinin katılmış bir kesitidir. İnsan oldukça bu süreç devam edecek ve farklı kesitler birbirini izleyecektir. Uygarlığın katlettiği kandaşlığın özü demokrasinin yeniden doğuşu için de Teknik olmazsa olmazdı. Halkın egemenliği için gereken asabiyeti mümkün kılan iletişim araçları ve yöntemleri de Tekniki. İnsan çoğaldıkça dünya küçüldü, sorunlarımız küreselleşti. Örneğin, mikrop - virüs nedir bilmez Romalılar hastalıklara "kötü hava" **mal aria** sebep oluyor sanırdı. Çünkü **malaria** yani sıtma kalabalık kentlerin kötü kokan fukara mahallelerinde gelişip yayılırdı. Hala salgın hastalıklar temiz suya erişimi olmayan fukara bölgelerde ortaya çıkıp tüm dünyaya yayılıyor. Üstelik zika

gibi kimi salgınların tedavisi yok. Çare küresel refah seviyesini yükseltip, kimseyi garip komamak. Bunun için insanlık asabiyeti oluşturmaya, uzlaşma kültürünü geliştirecek bir eğitime, geçmişle hesaplaşmaya¹⁴² ihtiyacımız var. Bunlar içinse bu çalışmada olduğu gibi varlığı ve Tarihi bütünsel algılamamız gerek. Küreselleşmeyle birlikte ulus devlet sınırları içerisinde birikim sağlayan ulusal sermayelerin birikim alanları artık bu sınırları aştı, hatta ileride dünya dışına dahi yayılabilir. Vaktiyle ulus sınırlarının korumasını talep eden sermaye artık bu sınırları aşma arzusunda. Altyapı - Üstyapı diyalektiği dizginlenemez. Burjuva devrimleriyle kurulan ulus devletlerin başta sadece mülk sahiplerine tanıdığı ayrıcalıkların zamanla halka yayıldığı gibi, küresel sermayenin yapacağı açılımların getireceği ayrıcalıklar da iletişim tekniğinin sağladığı asabiyet yardımıyla halka yayılacaktır. Bu öngörüler yarının Tarihçiliğini yapmaktır. Teknik üretici güç gelişip herşeyi robotlar üretirse işsiz kalan insanlar robotların ürettiklerini nasıl alacak? Her robot için vergi kesilip halka bu kaynaktan “Universal Basic Income¹⁴³” mı ödenecek? Ya da robotlar birer birer vatandaşlık kazanıp vergi ödemeye mi başlayacak? Daha sonrasında Teknik sayesinde sınırsız enerji ve kaynağa ulaşırsak, iktisat ve hukuk ne hale gelecek? Çalışmada “Tarih”i büyük harfle yazarken anlatılmak istenen, varlığın 13.7 milyar yıllık dönüşümünün tarihidir. Tarih tekâmülden ibarettir.

Elbette bir gün paylaşım mücadelesi, sınıflar ve devlet ortadan kalkabilir. Fakat bunun bir sınıf mücadelesi neticesinde olmasındansa bir laboratuvar çalışması ile gerçekleşmesi daha muhtemel. İnsanoğlu varolduğundan beri kıt kaynakları paylaşma uğraşı içinde. Devletli sınıflı toplumdan evvel de bu böyle idi. Kaynaklar sınırlı olduğu müddetçe hakça pay edilse dahi paylaşım mücadelesi son bulmayacaktır. İnsanlığın ilerleyişi başlangıçta pek yavaştı fakat bu ilerleme ivmesel bir hızla artmakta. Bu

¹⁴² Vergangenheitsbewältigung kavramını “geçmişle hesaplaşma” şeklinde Türkçeye kazandıran Mithat Sancardır. Bkz; Mithat Sancar, “Geçmişle Hesaplaşma”, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.

¹⁴³ Universal Basic Income; temel gelir, asgari gelir, vatandaşlık geliri gibi farklı şekillerde Türkçeye çevrilmektedir. “*Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, çok sayıda vatandaşın yaşamını tehdit eden ekonomik krizlerin ve durgunluğun yaşandığı geçmiş dönemlerde önem kazanan toplumun tüm üyelerine devlet tarafından asgari bir gelirin garanti edilmesi düşüncesi, sosyal sigorta alanının dışında kalan sosyal dışlanma ve uzun süreli işsizlik gibi kalıcı sosyal sorunlar karşısında yetersiz kalan sosyal güvenlik sistemlerini ve bu sistemlerin ardında yatan sosyal refah devleti anlayışlarını yeniden yapılandıracak bir araç olarak yeniden gündeme gelmiştir.*” Nuray Gökçek Karaca, “Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Araç Olarak Asgari Gelir Düşüncesi: Teorik Yaklaşımlar”, Kamu-İş C. 12, S: 1 / 2011, s. 27 - 42; Aynı yönde, “*Bu yardımlar, muhtaç durumdaki kişilerin asgari düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ise ödemenin adı ‘asgari gelir’, yardımlar, muhtaç durumdaki tüm vatandaşları gelirinden veya servetinden bağımsız olarak toplumun bir ferdi olmaları nedeni ile kapsıyor ise ‘vatandaşlık geliri’ olarak konulmaktadır.*” Eyüp Bedir, “Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Tartışma Alanı: Vatandaşlık Geliri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012 / 1, s. 92 -116.

çalışmada sekiz milyon yıl kabul edilen insanlık tarihinin sadece son on iki bin yılı üretimle geçti. Bahsi geçen yıllara itiraz edilse dahi insanlık tarihinin en az % 90'ının avcı toplayıcılıkla geçtiğini kabullenmemiz gerek. Bu da demek oluyor ki Neolitik devrime kadar milyonlarca yıl geçmesi gerekti. Devlet, neolitik devrimden yaklaşık altı bin yıl sonra icad edildi. Sanayi devrimi için altı bin yıl daha beklememiz gerekecekti. Sanayi devriminden beri Teknik daha önce görülmemiş bir hızda ilerliyor. Kaynaklarımız sınırsız olur ise paylaşım mücadelesi ve dolayısı ile devlet sönebilir, millet asabiyetinin yerini insanlık asabiyeti alabilir. Topluluktan topluma geçişte olduğu gibi bu geçiş de asabiyeti farklı bir basamağa taşıyabilir. Kardeşev'in ölçüğü, Leslie White'ın toplumsal evrim yasası bunları anlatır. Bunları gerçeklikten uzak görebilirsiniz fakat Dimitri Mendeliyev de periyodik tablosunda henüz keşfedilmemiş elementleri öngörmüştür.

Ruhun töresi kadimdir

Mülkün kahrı elimdir

Direnir ar-ı beşer

Yenilir kahr-ı şer

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ATSIZ**, Nihal, Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 604, Ankara 1985
- AYBAY**, Rona, İnsan Hakları Hukuku, 3.baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017
- BASTIAT**, Frederic, Hukuk, (çev. Yıldırım Arsan), 3.baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2005
- CAN**, Cahit, “Toplumsal İnsanın Evrensel Doğası ve Cinsel Suçlar”, Seçkin yayıncılık, Ankara 2002
- CARR**, Edward Hallett, What is History, Penguin Books, London 1965
- CHILDE**, Gordon, Kendini Yaratan İnsan, (çev. Filiz Ofluoğlu), 11.baskı, Varlık Yayınları, İstanbul 2010
- CHOMSKY**, Noam, “Bilgi Sorunları ve Dil”, çev. Veysel Kılıç, bgst Yayınları, İstanbul 2009
- CLASSEN**, Henri J.M. – Peter Skalnik, Erken Devlet, (çev. Alâeddin Şenel), İmge Kitabevi, Ankara 1993
- DAVENPORT**, Frances Gardiner, European Treaties bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648, Carnegie Institution of Washington, Washington D.C. 1917
- DAWKINS**, Richard, Gen Bencildir, (çev. Tuncay Bilgin – Uygur Polat), Kuzey Yayınları, İstanbul 2014
- DENNETT**, Daniel C, Aklın Türleri, (çev. Handan Balkara), Varlık Yayınları, İstanbul 1999
- DE WAAL**, Frans, İçimizdeki Maymun, (çev. Aslı Biçen), Metis Bilim, İstanbul 2008
- DUNBAR**, Robin, Şu Hayatta Kaç Arkadaş Lazım, (çev. Duygu Akın), NTV yayımları, İstanbul 2011
- FAULKNER**, Neil, Marxist Dünya Tarihi, (çev. Tuncel Öncel), Yordam Kitap, İstanbul 2013
- FREUD**, Sigmund, Totem ve Tabu, 2.baskı, İlyas Yayınevi, İzmir 2003
- FUKUYAMA**, Francis, Tarihin Sonu ve Son İnsan, Profil Yayıncılık, İstanbul 2011

- GAMKRELİDZE**, Thomas V, Vjaceslav V. Ivanov, Indo-European and the Indo-Europeans: A Reconstruction and Historical Analysis of a Proto-Language and a Proto-Culture, Mouton De Gruyter, New York 1995
- GÖZLER**, Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, 4. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2013
- GÖZLER**, Kemal, İnsan Hakları Hukuku, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa 2017
- GÜNEL**, Reşat Volkan, Uluslararası Hukuk Açısından Uzay Madenciliği, Turhan Kitabevi, Ankara 2016
- HASSAN**, Ümit, Osmanlı, 2.baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2001
- HASSAN**, Ümit, Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler, 3.Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2009
- HASSAN**, Ümit, İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi, 4. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010
- JORDANIA**, Joseph, Who Asked The First Question? The Origins of Human Choral Singing, Intelligence, Language and Speech, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tibilisi 2006
- JUNG**, Carl Gustav, Dört Arketip, (çev. Zehra Aksu Yılmaz), Metis Yayıncılık, İstanbul 2003
- KAKU**, Micio, Vision, Oxford University Press, New York 1998
- KINALİZÂDE** Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlâkı, Baskıya hazırlayan: Ahmet Kahraman, Tercüman 1001 Temel Eser, no.69
- KIVILCIMLI**, Hikmet, Tarih-Devrim-Sosyalizm, Tarihsel Maddecilik Yayınları, İstanbul 1965
- KIVILCIMLI**, Hikmet, Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Ekim Yayınevi, Ankara 1970
- KRAUSS**, Lawrence M, Hiç Yoktan Bir Evren, (çev. Ebru Kılıç), Aylak Kitap, İstanbul 2013
- KROPOTKİN**, Pyotr, Karşılıklı Yardımlaşma, (çev. Işık Ergüden – Deniz Güneri), Kaos Yayınları, İstanbul 2001
- LANGE**, Brenda, “Ancient World Leaders, Genghis Khan”, Chelsea House Publishers, New York 2003
- LENİN**, V.İ, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması - Emperyalizm, (çev. Olcay Geridönmez), 4.baskı, Evrensel Basım, İstanbul 2005

- LEWIN**, Roger, Modern İnsanın Kökeni, (çev. Nazım Özüaydın), 12. Baskı, Tübitak, Ankara 2004
- MACMILLAN**, Malcolm, An Odd Kind of Fame: Stories of Phineas Gage, MIT Press, Massachusetts 2000
- MORGAN**, Lewis Henry, Eski Toplum I, (çev. Ünsal Oskay), 2.baskı, Payel Yayınevi, İstanbul 1994
- MUMCU**, Ahmet, Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı, AÜHFY, Ankara 1972
- OPPENHEIMER**, Franz, Devlet, (çev. Alâeddin Şenel – Yavuz Sabuncu), Phoenix Yayınevi, Ankara 2005
- ORWELL**, George, Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, çev. Celal Üster, Can Yayınları, 2005 İstanbul
- ÖZBUDUN**, S – B. Şafak –N. Altuntek, Antropoloji, Kuramlar/Kuramcılar, 2.baskı, Dipnot Yayınları, Ankara 2006
- ÖZCAN**, Mehmet Tevfik, İlkel Toplumlarda Toplumsal Kontrol, 2.baskı, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2012
- ÖZKOL**, Sedat, Türkiye Ulaşımının Ekonomi Politikası, İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul 1975
- SAGAN**, Carl, Cosmos, Ballantine Books, New York 1985
- SAGAN**, Carl, “Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı”, çev. Miyase Göktepe, TÜBİTAK, Ankara 1998
- SAĞLAM**, Fazıl, Anayasa Hukuku Ders Notları, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2013
- SAHLINS**, Marshall, Taş Devri Ekonomisi, (çev. Taylan Doğan – Şirin Özgün), bgst yayınları, İstanbul 2010
- SANCAR**, Mithat, Geçmişle Hesaplaşma, İletişim Yayınları, İstanbul 2007
- SERBES**, Emrah, hikâyem paramparça, 3.baskı, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2012
- SSCB Ekonomi Enstitüsü Bilimler Akademisi**, Politik Ekonomi Ders Kitabı, Cilt I, (çev. İsmail Yarkın), 2.baskı, İnter Yayınları, Ankara 1996
- ŞENEL**, Alâeddin, İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi, 5. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1995
- ŞENEL**, Alâeddin, Siyasal Düşünceler Tarihi, 2.baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2010

TDK, Türkçe Sözlük, 9.baskı, Ankara 1998

TEMİR, Ahmet (çev.), Moğolların Gizli Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986

UMUR, Ziya, Roma Hukuku Ders Notları, Beta Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 1999

UYGUN, Oktay, Devlet Teorisi, XII Levha Yayıncılık, İstanbul 2014

WEBER, Max, Sosyoloji Yazıları, (çev. Taha Parla), 6.baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2004

WHITE, Leslie A, The Evolution of Culture: The Development of Civilization to the Fall of Rome, McGraw-Hill, Newyork 1959

YASUR-LANDAU, Assaf, The Philistines and Aegean Migration at the End of the Late Bronze Age, Cambridge University Press, New York 2010

YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Genişletilmiş 8. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2004

Makaleler

BEDİR, Eyüp, “Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Tartışma Alanı: Vatandaşlık Geliri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2012/1, ss.92-116

DE WAAL, Frans B.M, “Bonobo Sex and Society”, Scientific American, Vol.272, Issue 3, March 1995, pages 58-64

ESKILDSSEN, Kasper Risbjerg, “The Language of Objects”, Journal of the History of Science in Society, Mar2012, Vol. 103 Issue 1

GERLACH, Jan, Urs Gasser, “Three Case Studies from Switzerland: E-Voting”, Internet & Democracy Case Study Series, Berkman Center Research Publication No. 2009-03.1, MARCH 2009

GOSCH, Angela, Rainer Pankau, “Personality characteristics and behaviour problems in individuals of different ages with Williams syndrome”, Developmental Medicine & Child Neurology, 1997, 39, ss527-533

GÜRBÜZ, Esra, “Jeolojik İmzamız Antroposen”, Bilim ve Teknik Dergisi, 2013/Nisan ss.32-35

HASSAN, Ümit, “Hürriyet, Eşitlik, Kardeşlik Üzerine Mektup”, Toplum ve Bilim, sayı:14, 1981, s.157-163

HASSAN, Ümit, “Evrin Teorisi ve Anahanelik Tartışmaları”, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XXXIX, Sayı 1-4, Ocak-Aralık 1984, ss.157-166

- HOFFECKER**, John F, “Innovation and technological knowledge in the Upper Paleolithic of Northern Eurasia”, *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*, Volume 14, Issue 5, pages 186–198, September/October 2005
- İZNİK**, Erkan, “İmparator Diocletianus’un Tavan (En Yüksek) Fiyatlar Fermamı Edictum de pretiis Rerum Venalium”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sayı 49, cilt 30, 2011, s.97-130.
- KARACA**, Nuray Gökçek, “Sosyal Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Araç Olarak Asgari Gelir Düşüncesi: Teorik Yaklaşımlar”, *Kamu-İş C:12, S:1/2011*, ss.27-42
- KARDAŞEV**, N.S, “Dünya Dışı Uygarlıkların Bilgi İletimi”, *Astronomi Dergisi*, 1964, Cilt 41, Sayı 2, ss. 282-287. (Кардашев Н.С. “Передача информации внеземными цивилизациями”, *Астрон.журн.* 1964. Т. 41. Вып. 2. С. 282-287.)
- RADNER**, Karen, “GATEKEEPERS AND LOCK MASTERS: THE CONTROL OF ACCESS IN ASSYRIAN PALACES”, *Your praise Is sweet: a memorial volume for Jeremy Black from students, colleagues, and friends*, British Institute for the Study of Iraq, London 2010
- SHEPHER**, J, (1971), “Mate Selection Among Second Generation Kibbutz Adolescents and Adults: Incest Avoidance and Negative Imprinting”, *Archives of Sexual Behavior*, 1, 293-307.
- SINN**, Elizabeth, “KOWLOON WALLED CITY: ITS ORIGIN AND EARLY HISTORY”, *Journal of the Hong Kong Branch of the Royal Asiatic Society* Vol. 27 (1987), pp. 30-45.
- STUART**, Grassian, "Psychiatric Effects of Solitary Confinement", *Washington University Journal of Law & Policy* 22 (2006): 325-384.
- ŞİRİN**, Tolga, “GELECEK KUŞAKLARDAN DOĞANIN HAKLARINA: BOLİVYA VE EKVADOR ANAYASALARI”, *Türkiye Barolar Birliği: II. Çevre ve Kent Hukuku Kurultayı*, 2014
- UÇAR**, Aslı Yılmaz, “Osmanlı-Siyaset-Yönetim Düşün Geleneği: Daire-i Adalet’in Yönetimi”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, C.7, S.17, 2012/17, ss.1-34
- WRANGHAM**, Richard, Rachel Carmody, “Human adaptation to the control of fire”, *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews*, Volume 19, Issue 5, pages 187–199, September/October 2010